

CIGÁNYFŰRÓ

KISEBBSÉGSZELLEMI MŰVÉSZETI ÉS KÖZÉRZETI FOLYÓIRAT

Mikszáth Kálmán

ÚJ ORSZÁGHÁZ ÉPÍTÉSE

Ha esős idő van odakünn, a buffetbe becsurog. A plafon télen-nyáron mindig nedves s az egyik oldalfalon mindenféle mappák képződnek a festékkel vegyített luscok lecsepegése miatt.

Semmi kétség tehát, hogy az ideiglenes országház egész komolyan megválni készül a közszolgálatról.

A ház hivatalnokait mindenféle rossz jelek gyötrik.

Egy éjjel nagyot pattant a fal és megrepedt kívül a kert felől.

Egy idő óta észrevették a bentlakók, hogy egyetlen patkány se mutatkozik az épületben.

Lőn ijedtség.

– Mit? Elmentek a patkányok? Vége van akkor! Oda vagyunk. Mert a patkány a legokosabb állat, az érzi meg legelőször a veszedelmet!

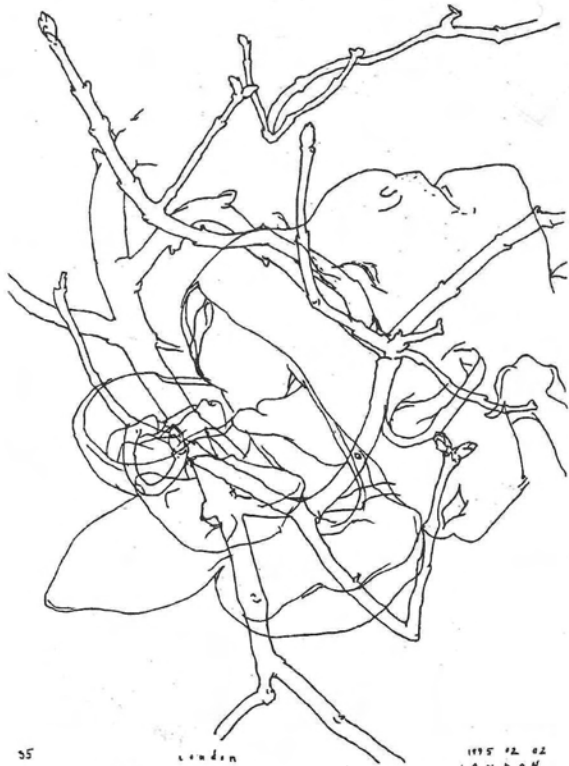
Egy szónak is száz a vége, az ideiglenes országházat nem lehet tovább használni. Azt odaajándékozzuk a horvátoknak. Vigyék el a földrengéses fővárosukba.

Ma kerül tárgyalásra az új országház építéséről szóló törvényjavaslat.

Biz az borsos dolog egy kicsit. Kilenc és egy fél millió. Ez már nemcsak tisztelt ház lesz, de drága ház is.

Lassankint gyülekeztek a föllegek az új javaslat felett.

Pesti Hirlap, 1884. máj. 1.

55
2

LONDON
1884. MÁJ. 1.

1884. MÁJ. 1.
LONDON

... a többségi, illetve a kisebbségi kultúrák konfrontációját művészi és tudományos szakanyagok szintjén biztosítanunk kell.

SZERZŐINK:

Antal István

Balogh Attila

Endrődi Szabó Ernő

Háy Ágnes

Gábrriel García Márquez

Székács Vera

Tamás Amaryllis

Tóth Anikó

Rüdiger Vossen

SZEMELVÉNYEK:

...A jelenlegi magyarországi populáció elveszett generációja az ötvenes évek első harmadában született társaság. Azok, akiknek a bátyjai még élből riühelltek a komcsikat, és disszidáltak, vagy elmeszelték őket ötvenhatban, vagy átmentek genyába.

...Nem „nemzeti színekben és címerekben”, de – mint sokan mások – én is visszajárok. Itt kell lenni, benne kell lenni, hogy kitaláljam, hogyan tudom folytatni azt, ami akkor ért valamit és hatott. Mit tehet egy filmes vagy színházi ember? Csinálja, ameddig lehet... Kifulladásig.

...„Tulajdon hallucinációidtól eltekintve, a valóságban olyasmi, mint Halálisten, Istenség vagy Démon, vagy Ökörfejű Halálistenség, nem léteznek.”

Tisztelt MTI!

Kérem, hogy következő észrevételemet napilapoknak és az arra érdemes médiáknak elküldeni sziveskedjenek.

Tisztelt Miniszterelnöki Hivatal!
Tisztelt Tabajdi Csaba Politikai Államtitkár Úr!

Mély megvetéssel üdvözölöm Önt, abból az alkalomból, hogy csicskása, vazallusa, marionettfigurája Farkas Flórián, az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke az Ön feneke alól kilopta a közpénzt.

Budapest, 1996. szeptember 26.

Tiszteletlenül:

Balogh Attila

A Cigányfűrő c. művészeti folyóirat főszerkesztője

MINISZTERELNÖKI HIVATAL
POLITIKAI ÁLLAMTITKÁR

TG-1523

Balogh Attila úrnak
főszerkesztő
Cigányfűrő
Budapest
Bajoczy Zoltán utca 72.

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Megdöbbenéssel fogadtam az MTI útján közzétett levelét. A levélben szereplő állításokkal kapcsolatban válaszom a következő:

1/ Az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnökét a kisebbségi önkormányzati választások eredményeként arra felhatalmazott... több mint 1.500 cigány elektor választotta meg. Minden alapot nélkülöz az Ön állítása, melyszerint az OCKÖ elnöke a kisebbségi ügyeket felügyelő politikai államtitkár vazallusa lenne.

2/ Farkas Flórián a szolnoki "Oktatási Alapítvány" kuratóriuma volt elnökeként érintett a szervezet pénzügyi gazdálkodásával kapcsolatos rendőrségi és ügyészségi vizsgálatokban. Az "Oktatási Alapítvány"-tudomásom szerint költségvetési támogatásban legutóbb 1993-ban részesült. A jelenlegi kormányzat ezzel - más ügyekhez hasonlóan - csak úgy hozható kapcsolatba, hogy a közpénzek felhasználásának elszámoltatása hátrál rá.

Sajnálom, hogy a sokak által nagyra becsült Cigányfűrő c. folyóirat... főszerkesztője nem helytálló tények alapján fordult a nyilvánosságához. A kisebbségügyhöz és az emberi kapcsolattartáshoz egyaránt méltatlan hangvételű levelét visszautasítom.

Budapest, 1996. szeptember 27.

Üdvözlettel:

Miniszterelnöki Hivatal

Tabajdi Csaba
Politikai Államtitkár úr
részére

Tisztelt Államtitkár Úr!

Faxát ugyan megkapva, de mégis örömmel értesítem arról, hogy 1996. Október 18-án 21.00 órakor a Merlin Színház klubtermében szerkesztőségünk ismét rendez performance-estet. Az utóbbi számainkból sikeresen összeállítottunk egy olyan műsort, amely valószínű, hogy nagy érdeklődést vált ki a budapesti cigány, de más származású közönségből is. Rendezvényünkön jeles színészek, írók, költők lépnek fel, valamint lapunk képzőművészeti anyagából kiállításra is mód nyílik. Mindezek ellenére folyóiratunk a nem megfelelő támogatottsága miatt tervezett performance-ünk finanszírozását önerőből nem tudja megoldani.

Tisztelettel kérjük az Államtitkár Urat, hogy a fellépő színészek, meghívott költők, írók honoráriumára, illetve a kiállítás költségeire 60.000 Forint átutalást a „kisebbségi ügyeket felügyelő” adminisztrációnál képviselni sziveskedjék. Hivatkozva az Ön megfogalmazására, miszerint „a sokak által nagyra becsült Cigányfűrő c. folyóirat” minőségi bemutatkozása lenne ez a performance. Az idő szűkössége miatt, tisztelettel kérjük mielőbbi állásfoglalását.

Budapest, 1996. Szeptember 27.

Üdvözi Önt:

Balogh Attila

Rüdiger Vossen

A nagy vándorlás

– Indiából Görögországba –

A cigányok indiai származása nyelvi összehasonlítások alapján már kétszáz éve bizonyított. Maig kérdéses azonban az elvándorlás ideje, a származási hely Észak-India és Perzsia közötti pontos fekvése, a vándorlás útvonala és az esetleges rokonság mai, ezen a területen élővándorló, nomád csoportokkal. A kutatók többsége szerint a következők tekinthetők biztosnak:

1. Az elvándorlás nem egy nagy, zárt vándormozgás keretében, hanem kis csoportokban és különböző időpontokban zajlott.

2. Az elvándorlás motivációinak ma már nem a velük született vándoröszön tekinthető – mint ahogy romantikusok még ma is állítják –, hanem a külső tényezők: háborúk, elűzetések, üldözések és gazdasági okok. Ez utóbbihoz soroljuk az ősi gyűjtögető életmódhoz való ragaszkodást, tevékenységeiknek bizonyos vándormesterségekre való korlátozását, a házaló tevékenység és a szállítási szolgáltatások miatt bizonyos, egymástól távol fekvő piacok, illetve üzletfelek felkeresését. A vándorlás jellege, összességében tekintve, tehát túlélési stratégia a számukra zárt vagy ellenséges külvilággal szemben.

3. Kisebb csoportok már az V.-VII. században, India és Perzsia között zajló népmozgások következtében elvándoroltak. A vándorlás a VII. és a X. század között Perzsia és India az iszlám által történő meghódítása kapcsán, végül pedig valószínűleg a X. és XIII. század között *Mahmud Ghazni*, majd pedig az ő iszlám utódainak uralkodása alatt folytatódott.

4. Bizonyossággal állítható, hogy az európai cigányság vándorlása Perzsián, Örményországon, Nagy-Görögországon és délszláv területeken keresztül zajlott, mivel az összes európai cigány dialektusban találhatóak perzsa, örmény, görög és szláv jövevényszavak. Így például az angol nyelvész, *John Sampson* (1926), egy az ír cigányok dialektusáról szóló klasszikus tanulmányában, amely dialektus különösen „tisztaként” van számon tartva, egy reprezentatív 1000 szavas listából 518 indiai származású szót határozott meg 430 jövevényszó ellenében, amely jövevényszavak a következőképp oszlanak meg: angol 150, ír 40, szláv 60, iráni 60, görög 90. A maradék harminc idegen szó a románból, németből és franciából jön.

5. A Perzsiából történő elvándorlás időpontja a VII. században volt, közvetlenül az ország arabok általi iszlamizációja előtt vagy után, netán éppen ezek a harcok váltották ki a cigány csoportok tovább vándorlását. Erre utal, hogy nincsenek arab jövevényszavak az európai cigány

dialektusokban. A Kis-Ázsiából való elvándorlás a törökök (szeldzsukok) megérkezése előtt zajlott a XI. században. Ezért török jövevényszavak sincsenek az európai cigány nyelvekben (az úgynevezett „romanés”-ben), eltekintve az utolsó századok török nyelvi befolyásától az oszmánok által elfoglalt Balkánon.

6. Az egyes csoportok különböző országokbeli, egymástól eltérő sorsútjai és beilleszkedési folyamatai vezettek a világ mai cigány kultúráinak színes sokféleségéhez.

Korai beszámolók utalnak már az ötödik század Perzsiájában nomád vándorcsoportok jelenlétére. Ilyenek például *Hamza* arab történész 950-beli feljegyzései, valamint *Firdusi* perzsa nemzeti költő következő története, amely a Krisztus után 1000-ben megjelent *Királyok Könyvében* található:

A perzsi Szaszánida dinasztia egyik királya, Bárám-Gur (420-438), alattvalói sorsán kívánt enyhíteni. Sánkár király közvetítésével Indiából 10000 (más források szerint 4000 vagy 12000) muzsikust, táncost, zsonglőrt hozatott. A király gabonával, ökrökkel és szamarakkal látta el őket, hogy az országban megtelepedjenek. De ők a gabonát és az ökröket elfogyasztották, majd pedig mutatóanyagokként tovább vándoroltak szamarakkal.

Ezen muzsikusként vendégmunkások voltak a *lúrok*. Ez a mai Perzsia, Afganisztán és Pakisztán területén még ma is megtalálható nomád csoport. Kérdéses ugyan, hogy a mai lúrok megegyeznek-e a valamikoriakkal. Történelmileg alapul szolgál a tény, miszerint az indiai lúrok, a „fehér hunok” (heftaliták) nyomására, akik Észak-Indiát 415 és 500 között támadták meg, Perzsiába kényszerültek. Nagy tömegek vándorlását tették lehetővé a politikai körülmények, miután a perzsa király *Ardasir* 227-ben Észak-Indiát leigázta. (*Kenrick*, 1977.)

Bizonyítottan éltek a VII. században a Perzsa-Öböl menti Bahreinben és Bászrában úgy, mint Antiokhiában (Szíriában) Indiából származó vizibivaly-tenyész törzsek, a *jatok* (arabul „cott”-ok), akik a cigányok lehetséges rokonaiként szintén szóba jöhetnek. A VIII. század elején az arabok az Indus-menti területeket (Sindh) leigázták. Az addig ott élő jatok egy csoportját családjaikkal együtt a Tigris és az Eufrátesz közti lapos vidékre deportálták. Miután itt 820 és 834 között megerősödtek, állítólag Ain Zarbába, a Bizánci Birodalom szélére száműzték őket, ahol feltételezhetően örményekkel kerültek kapcsolatba. Ugyanebben az időszakban az Indiából származó *domok*, *sindhik* és *kalék* meglehetősen szabadon vándoroltak az indiai és örmény területek között, esetenként harcosok csoportjaihoz csatlakozva. (*Kenrick*, 1977., *Kochanowski*, 1979., *Rishi*, 1976.)

Ezenközben a domok egy csoportja Szíriában maradt, mindenesetre nem kizárt, hogy a ma Szíriában, Jordániában, Izraelben és Egyiptomban élő *dómok*, *navarok* (kovács) vagy *nuri* (tűzimádó) és a *helebi* (Líbiában és Egyiptomban *halebi*) – a valamikori bevándorlók utódai. A navarokkal Perzsiában nyelvi rokonságban állnak a *kurbatok* (gurbati, gorbati arabul idegen) és a *karacik* (kara=fekete), akik közösen az úgynevezett *ben-cigányok* csoportját alkotják. Eltekintve a kiejtés sajátosságaitól, ezek a csoportok különösen magas számú arab jövevényszóval rendelkeznek, ellentétben a *phen-csoportok* nyelvvel, akiknek nincsenek arab kifejezéseik, ugyanakkor örmény jövevényszavak képezik alapszóincsük egy részét. Ehhez a phen-csoportozás tartoznak a bošák (posa) Örményországban és a Kaukázusban. Figyelemreméltó módon, ide tartozik még az összes európai cigány dialektus is.

A CIGÁNY NÉV EREDETE

A nyelvészeti leletekből arra lehet következtetni, hogy a phen-cigányok csoportja még Közép-Ázsia elarabosodása előtt Örményországba, illetve a Bizánci Birodalom befolyási területére érkezett. Ott, feltételezések szerint, kapcsolatba kerültek egy gnosztikus szekta, az *Atsigan*/*Athinganoi* követőivel, akik főképp Frígiában – Nyugat-Anatólia – voltak honosak. A szektát feltehetőleg *Simon*, a mágus alapította az apostolok idejében Szamáriában. Varázserejűnek tartották.

Az „Apostolok cselkedetei” szerint (8.fejezet, 9-11. Vers):

„Volt azonban a városban egy Simon nevű férfiú, ki azelőtt bűbájosságot űzött, és elnémította Szamária népét, azt állítván, hogy ő valami nagy. Mindnyájan, apraja-nagyja hallgattak rá, s azt mondták: Ő az Isten nagyának nevezett ereje. Hallgatták pedig azért, mert jó ideje ámitotta őket bűbájosságaival.”

Lehetséges, hogy a cigányok vagy ezen szekta tagjaival, vagy pedig a *manicheusokkal* álltak kapcsolatban. A manicheusok szintén egy gnosztikus, akkoriban igen elterjedt vallási csoport tagjai voltak. Az Athinganoi és manicheusok követői egyaránt számos, a testi tisztaságot és tisztátalanságot érintő tiltással és paranccsal éltek. Nem kizárható, hogy a cigányok meghatározott elképzelései a testi és rituális tisztaságról a szekta valamikori befolyására alakult ki. Mindenesetre a görög athinganoi kifejezés „az érinthetlenség”-et jelenti, miszerint mindennemű hitetlennel vagy tisztátalannal való testi kontaktus kerülendő. Az ezekkel való kapcsolat ugyanis az athinganoi követőit szintén tisztátalanná tette volna. Lehetséges, hogy az indiai kasztrendszerből származó tisztasági törvényeket, amelyek a három legfelsőbb kaszthoz (*bráhmínok*=papok, *ksatriyák*=harcosok, *vaysiyák*=parasztok) tartozókat a szolgák (*sudrák*) kasztjától elválasztották, összekeverték az athinganoi törvényekkel, ami az elnevezésükhöz vezetett.

Valószínűleg az athinganoi kifejezésre vezethető vissza egyaránt az *atsiganos* (görög), *cygan* (lengyel), *cykan* (orosz), *cigano* (portugál), *tsigane* (francia) és a *cinghiane* (török) kifejezések, mint ahogy a mi „cigányok” gyűjtőfogalmunk is.

Wiener (1909.) egy távolabbi összefüggésre is föl hívja a figyelmet, miszerint a cigányok nem egyeznek meg a ja-

tokkal, illetve a cottokkal, hanem azokat mint kovácsok követték. Az óperzsa nyelvben, a *pehlevi*-ben a kovács *asinkar*-t, szószerint „vassal dolgozó”-t jelent. A mai török és perzsa nyelvekben a napjainkban is használatos *asinkar* vagy *ahingar* kifejezések lettek a valamikori szektát fedő kifejezéssel, az athinganossal összefüggésbe hozva, illetve neveik fölcserélve. Ez elfogadhatónak tűnik, mivel a cigányokat, mint kovácsokat, mindig is varázslóknak, asszonyaikat pedig jósnőknak tekintették. Így egy szektához való kapcsolat, melynek tagjai – mint az alapítójuk, Simon is – varázslóként, kígyóbűvölőként, jósként és hasbeszélőként léptek föl, az akkori bizánci lakosság szemében kézenfekvőnek tűnhetett.

A „cigány” gyűjtőnév mellett egyes európai országokban olyan elnevezések használatosak, melyek az „egyiptomi” elnevezésből vezethetők le – mint ahogy a továbbiakban látni fogjuk.

CIGÁNYOK „KIS-EGYIPTOMBAN”

A Bizánci Birodalomba érkezésüktől számítva, a cigányok történelmi bizonyítékok alapján a tudomány számára egyre követhetőbbé válnak. 1100-ban egy grúz szerzetes Athosz hegyén lejegyzte egy „*Asinkano*” nevű csoport érkezését, mely írás szerint varázslóknak és csibész csirkefogóknak nevezi őket. 1322-ben *Symon Simeonis* krétai cigányokról mint sátor- és barlanglakókról ír. 1346-ban Korfu szigetén vazallusokként tartják őket számon. A legérdekesebb hírek azonban Modonból, egy peloponnészói kikötővárosból származnak. Modon kikötője a zarándoklások idején Velencéből Jaffába és a szentföldi Jeruzsálembe menet fontos állomásként szolgált. A hajók itt az élelmiszerkészlet felfrissítése és a kitűnő Romenybor fölpakolása miatt gyakran kikötöttek. *Niccolo Frescobaldi*, aki 1384-ben járt a városban, ír többek között a városfalon kívül tanyázó „*romitik*”-ről, akiket ő bűneikért vezeklőknek vélt. A rajnai *Alexander* örgróf 1495-ben azonosította ezeket a „vezeklőket” egyiptomiakként vagy cigányokként. Így ír:

„*Modon meglehetősen jelentős város /nem túlságosan szép, / egy püspökség sok zsidóval és göröggel, kevés keresztény emberrel. / Modon mellett fekszik a Gype-hegy, / van úgy ott vagy kétszáz házikó vagy kunyhó, / ott laknak az egyiptomiak, akiket pogányoknak neveznek. / Egnéhányan úgy hívják ezt a hegyet és a hozzá tartozókat, / hogy Kis-Egyiptom.*” (Winstedt, 1909.)

Mint ahogy a későbbiekben látni fogjuk, az első Közép-Európában fölbukkanó cigányok mint „kis-egyiptomi” vezeklők és zarándokok léptek föl. Így a későbbiekben megesett, hogy a krónikások összekeverték őket az „igazi” egyiptomiakkal. A „Kis-Egyiptom” elnevezésből származik a cigányok második, Európában legelterjedtebb gyűjtőneve: Spanyolországban *egyptianos*, *egipcianos*, *gitanos*; Angliában *egipsions*, *gypsies*; Hollandiában *egyptiers*, *egiptenaren*, *gyptenaers*, *heidenen/heidens*=pogányok; Franciaországban *egyptiens* (*bohemiens*, *tsiganes*); Görögországban *gífti*, Albániában *evgit*, Magyarországon egyes cigányok korábról származó saját elnevezése alapján fáraó, fáraó népe, fáraó nemzetség. Kis-Egyiptom tehát megegyezik a

valamikori *modoni* (ma Methoni) *Gype* (Gyppe) nevű cigány településsel, esetleg az egész Peloponnészossal és Epirusszal. A zarándokokkal való kapcsolatuk során a cigányoknak valószínűleg az az ötletük támadt, hogy saját magukat Görögország elhagyása után az előnyös zarándok szerepben tüntették föl, mivel a zarándokat és vezekelőket az együttérző lakosság élelemmel látta el. Nagyobb cigány települések voltak a XIV. század közepétől a Peloponnészosz másik részén is, a Nauplion nevű kikötővárosban. Krétán és Kis-Ázsiában, amely az Égei- és a Fekete-tenger partjai mentén a XII. és a XIV. század között még görög nyelvterület volt, szintén számon tartottak cigányokat. Érthető, hogy a cigány csoportok nyelvébe – miután 200-500 évig éltek görög nyelvterületen - nagy számban kerültek görög jövevényszavak. Lehetséges, hogy Kis-Ázsiában és Görögországban maradtak volna, ha a törökök a XI. század óta (először szeldzsukokként, majd 1288-tól I. Oszmán uralkodása óta oszmánokként) a Bizánci Birodalmat és a balkáni államokat egyre erősebben nem veszélyeztették volna.

A törökök 1354-ben átkeltek a Dardanellákon, 1365-ben elfoglalták egész Thrákiát, 1366-ban Bulgáriát, majd 1423-ban a Peloponnészoszt tették sarckötelessé. A balkáni szlávok, fölött aratott 1389-es rigómezei győzelmük után Szerbia vált sarckötelessé, majd 1396-ban Bulgária török tartománnyá. 1396-ban a törökök megsemmisítettek egy Zsigmond magyar király vezette keresztiesvitéz sereget. A cigányok számára elérkezett az idő, hogy szökve meneküljenek a török járom elől. (Hartmann, *Történelem-könyv*, 1955.)

TRADICIONÁLIS CIGÁNYKULTURÁK

Cigány törzsek, nyelv, nyelvjárások és az európai szétszóródás

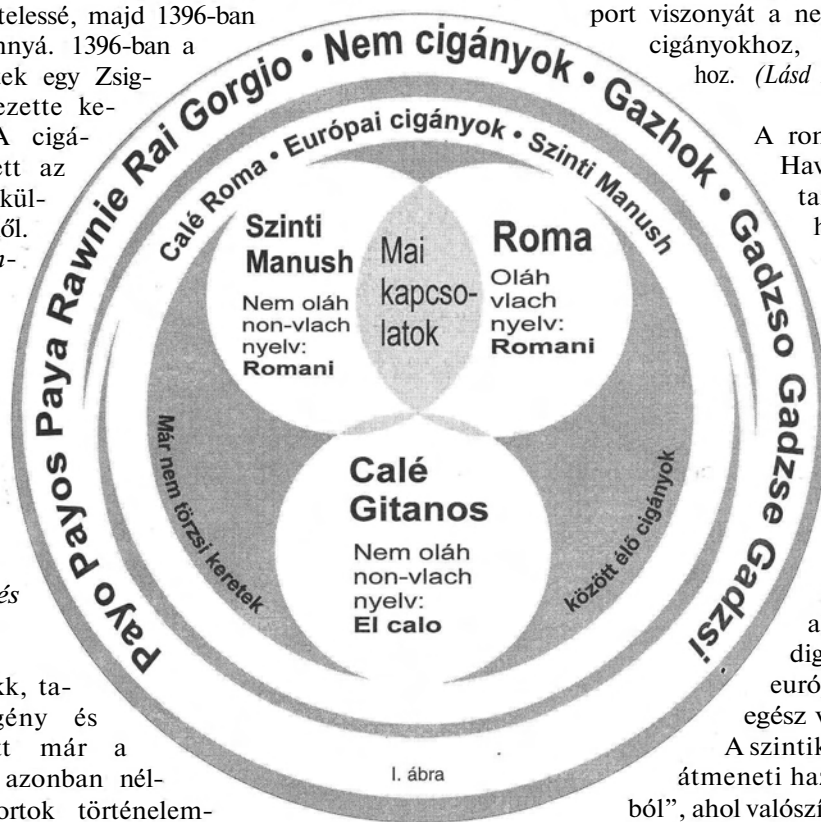
Nyelvcsoportok és nyelvjárások

Több mint tízezer cikk, tanulmány, könyv regény és egyéb adalék született már a cigányokról. A többség azonban nélkülözi az egyes csoportok történelemszülte sajátosságait.

Eleve hibás az a hozzáállás, amely egységnek tekinti a cigányságot. A cigányok, mint összesség, csak a nem-cigányokkal szembeállítható fogalomként létezik. A valóságban különböző csoportokra, törzsekre, nemzetségekre tagolódnak saját nyelvjárással, hagyományokkal és szokásokkal. Ezen tagozódásban tükröződik mozgalmas történelmük, a nagy vándorlás, különböző sorsútjaik, és az egyes országokban való beilleszkedési törekvéseik. Így például a cigány jogvédelmi szervezeteknek is – amelyek

a cigányságot összességében szeretnék képviselni – tekintettel kell lenniük a különböző csoportok történelemszülte különbségeire, kiváltképp azért, mivel egyes cigány csoportok magukat igazibbaknak vagy jobbaknak tartják a másikkal. (A *khelderás* romák például meg vannak győződve arról - és talán joggal -, hogy ők a cigány törzsek között a legelsők, a legjobbak. – *Matéo Maximoff*, 1946; 109p.) Ezzel szemben az USA-beli machwaya cigányok tartják magukat az összes náció leghatalmasabbikának. (Shutterland 1975; 186p.)

Az első nehézség már abban jelentkezik, hogy eleddig nem sikerült egy semleges, általános elfogadott közös nevet találni a cigány csoportok számára. A romák nem akarják, hogy szintinek nevezzék őket, a szintik, hogy romának vagy calének. Így például a német nyelvterületen nincs más választás, mint továbbra is a rosszízű „cigány” elnevezést használni, ha ezalatt az összes cigány csoport értendő. Az itt élő három fő csoport esetében a roma, szint-i és calé elnevezések használatosak. Európában alapvetőeri három cigány csoportot különböztetünk meg: az eredetileg kelet-európai roma, a közép-európai szint-i és manush, és a délkelet-európai calé, illetve gitanos csoportokat. Az alábbi szemléltető ábrával megpróbáltam érzékeltetni e három, még törzsi szervezetben élő csoport viszonyát a nem-törzsi szervezetben élő cigányokhoz, illetve a nem-cigányokhoz. (Lásd I. ábra)

I. ábra

A romákat Moldáviában és a Havas-alföldön az 500 évig tartó jobbágyként való röghöz kötöttségük miatt meghatározóan román-ortodox hatások alakították. A nyelvük a *romanés*, azaz egy havas-alföldi (*vlach*, *vlach*, *oláh*) *romani* nyelvjárás. Az 1855-56-os romániai rabszolga-fel szabadítás után magyar, orosz, bolgár, szerb nyelvterületekre kerültek, ottani hatások alakították őket, majd pedig tovább vándoroltak más európai területekre, illetve az egész világba.

A szintik, illetve manushok görög átmeneti hazájukból, „Kis-Egyiptomból”, ahol valószínűleg a XIV-XV. századig tartózkodtak, török nyomásra Közép- és Nyugat-Európába vándoroltak. Ezalatt a *calék* (gitanos) vagy egyazon úton, vagy esetleg a tengeren közvetlenül Görögországból Spanyolországba mentek. A szintik és a manushok nyelve a romanés egy nem oláh (non-vlach) romani dialektus, amely nagy számban tartalmaz német jövevényszavakat. A spanyol calék vagy *cincalik* (a „feketék”) már csak részben és szórványosan beszélnek az erősen spanyol beütésű romani dialektusukat, az „el caló”-t. (*San Román*, 1976.)

A nyelvjárások közötti különbségek oly nagyok – úgy a szókincset, mint a szóképzést illetően –, hogy a spanyol gitanók a romákkal és a szintikkel már nem értik meg egymást. A romák és a szintik között sincs meg a nyelvi azonoság.

Mégis, az összes európai romani nyelvjárás egyazon gyökerekkel rendelkezik. A 200 éves romani nyelvtudomány – az összehasonlító nyelvészeti tudományokból kiindulva – megállapította a cigány dialektusok, és ezzel együtt maguk a cigányok indiai származását (S. A. Wolf, 1960.)

Eszerint a cigányok származási helyének az Északnyugat-Indiában fekvő terület a Hindukustól délre fekvő völgyek, illetve az észak-nyugati Határtartomány északi része, a mai *dardu* dialektusok területe tekinthető. A számos nyelvész által elfogadottnak vélt *kasmírokkal*, valamint a *dardu* és *kafir* dialektusokkal való rokonságot a nagy angol nyelvész, John Sampson azonban megkérdőjelezi. (Sampson, 1923.)

Megegyezők a vélemények, miszerint a romanés a neoárja, illetve az indoeurópai nyelvek legrégebbi élő példája. A romanész az ó-indiai szanszkrittal, a közép-indiai prakrittal, a palival és a hindivel rokon. Kérdéses továbbra is, mely mai indiai, pakisztáni és afganisztáni nomád csoportok – vajon a *domok*, illetve *dombák*, a *bhantuk*, a *badyák*, *banjarák* stb. (Williams, 1912., Kochanowski, 1978.), vagy az afganisztáni gorbatok (kurbat) az európai cigányok legközelebbi rokonai. (Aparna Rao, 1982.)

Az V. és XI. század között több hullámban vándoroltak cigány csoportok Indiából Perzsiába (Lásd. A nagy vándorlás). Az egyes dialektusok hangzöeltolódásai alapján John Sampson a Perzsiából kiinduló vándormozgás egy nyugati és egy délkeleti ágra való kettéválását állapította meg. (Sampson, 1923.) A *nóvér* szó (szanskrit=*bhagini*, prakrit=*bhaini*; (Szíria, ben csoport), boša, (Örményország, phen csoport) különböző kiejtései alapján Sampson a délkeleti ben-cigányok és a nyugati phen-cigányok csoportját különbözteti meg. A délkeleti ághoz tartoznak a *navarok* (ún. nurik) Palesztinában, a kurbatok (ghorbati) Észak-Szíriában és Perzsiában, a *karačik* Kis-Ázsiában, a Kaukázuson túl és Perzsiában, és a *helebi* Egyiptomban és Líbiában. A nyugati ághoz tartoznak a bošák (bosha) Örményországban és a Dél-Kaukázusban, valamint az összes európai cigány csoport, közöttük a *domok* (=rom), a *sindhik* (=szinti) és a *kalék* (=calék). (Aparna Rao, 1983.)

Eltekintve a ben csoport *gh*, *dh*, *bh* és a phen csoport *kh*, *th*, *ph* hangzöeltolódásaitól, a phen csoport jelentős örmény és görög jövevényszóval rendelkezik, míg ezek a ben csoportnál tökéletesen hiányoznak. Az európai és az ázsiai cigányok különválása a következő diagrammal szemléltethető (Sampson után, 1923.): lásd a II. ábra.

Európában August Friedrich Pott (1844-45.) útmutató munkája és egyéb szógyűjtemények alapján összesen 13 cigány dialektust határozott meg Franz Miklosich (1872-81) az egyes főnyelvre támaszkodva, melyből kiszűrte a jövevényszavakat: a görögöt, románt, ma-

gyart, csehet, németet, lengyelt, finnt, skandinávot, olaszt, baszkot, angolt és spanyolt.

Sampson ebből később (1926.) egy ír cigány dialektust határolt el, *Tajana Wentzel* (1964.) végül még az orosz mellett egy balti (*xaladitka roma*), egy ukrán és egy krimi dialektust szelektált.

A cigány nyelv (romani šib, romani chibb, romanés) szókinése a többi európai nyelvvel összehasonlítva nagyon kicsi: átlagban 1200 szó, szemben a legtöbb nyelv kb. 12000 szavával. Mindenesetre az indiai eredetű szóalaptörzs, a mintegy 400-600 alapszóval jóval nagyobb, mint a többi európai nyelvben, amelyek a nagyobb szókincsüket a számos származékszóval és az alapszókincsükből töltötték fel. A romanésben az alapszókinces azon népek jövevényszavaival egészül ki, akikkel a cigányok hosszabb ideig együtt éltek. Így például John Sampson tanulmánya egy ír romani dialektus 1000 szavas listájáról 518 szó bizonyult indiai eredetűnek, 430 idegen nyelvből származó jövevényszóval szemben. Ez alapján rekonstruálható az ír cigányok vándorútja Indiából Perzsián, Görögországon, a Délszláv területeken keresztül Angliába. A bolgár cigányok nyelvjárásairól szóló alapvető munkájában Gilliat Smith angol nyelvész az európai romani dialektusok két nagy csoportját különbözteti meg egymástól: (mint azt az eddigiekben már érintettük) az oláh (vlah, vlax, vlahi) dialektusokat a nem-oláh (non-vlah) dialektusoktól. Az utóbbiak – amelyekhez a szintik által is beszélt romanés is tartozik – számítanak nyelvészeti szempontból az eredetibb dialektusoknak, mivel ezek az erős oláh-román behatást nélkülözik. Ezen nem-oláh dialektusok alapszókincese ugyanakkor nagyszámú görög alkotórészt tartalmaz, amely alkotórészeket az oláh csoportoknál messzemenően a román helyettesíti. E két nyelvjárás közti eltérés elég nagy ahhoz, hogy – például Magyarországon – a nem-oláh kárpáti cigányok a később érkezett oláh cigányokkal nem értik egymást. (Erdős Kamill után, 1979.)

A LEGFONTOSABB CIGÁNY CSOPORTOK LÉTSZÁMA ÉS ELTERJEDÉSE EURÓPÁBAN

Az eddigiekben összefoglalt, korántsem teljes áttekintés alapján világossá válik, milyen nehéz a cigányokról Európa-szerte általános érvényű kijelentéseket tenni, ha az egyes csoportok mindenkorai sajátosságait kellőképpen figyelembe vesszük. A legfontosabb csoportok létszámáról és elterjedéséről szeretnék egy rövid statisztikai áttekintést

nyújtani. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy a statisztikai adatok a romákról, szintikről, calékról és egyéb cigány csoportokról nem tekinthetők biztosnak. Egyrészt, mivel alkotmányellenes lenne őket mint etnikai kisebbséget a lakosság többi részétől elkülönítve nyilvántartásba venni (mint ahogy ez például Németországban alkotmányellenes lenne), másrészt, mivel a megkérdezettek nem minden esetben vállalják nyíltan cigány mivoltukat. Amikor a társadalomban cigány ellenes hangulat uralkodik, természetes tendencia a saját romani identitás megtagadása, illetve a népszámláláskor más nemzetiség megjelölése.

Egy megközelítőleg valóság-hű eredmény érdekében szembeállítottam a hivatalos statisztikai adatokat (amelyek meglehetősen alacsonyabbak a valós számoknál) a polgárjogi mozgalmak értékeivel (amelyek viszont tendenciájukban túl magasak). Alapvető forrásnak a következő munkákban összefoglalt adatokat tekintettem: *San Roman* (1976.), *Puxon* (1977., 1979.), *Hundsatz* (1978.), *Jokisch* (1981.). Kiegészítésül nemzeti forrásokat is kiértékeltem.

ORSZÁG	CIGÁNY CSOPORTOK	LÉTSZÁM	IDŐSZAK
Görögország	Turkogyhptoi Romioygyth Tsiganoi	10-50 ezer	1965-80
Olaszország	Zingari Sinti Piemontesi Roma	60-80 ezer	1970-80
Jugoszlávia	Arlie Gurbeti Roma Sinti	170-700 ezer	1980
Benelux Áll.	Roma	kb. 1 ezer	1980
Norvégia	Roma	kb. 2 száz	1980
Ausztria	Romungri Lovara Sinti	5-16 ezer	1970-80
Lengyelország	Polska roma Bergitska roma Lovara Kalderash	50-70 ezer	1970-80
Portugália	Ciganos Roma	40-70 ezer	1970-80
Románia	Tsiganii Roma Rudari Beás	230-2000 ezer	1977-80
Svédország	Roma (Kalderash) Polska roma	1-8 ezer	1970-80
Svájc	Landfarmer (=csavargók)	5 ezer	1970-80
Albánia	Arlie Gurbeti	50 ezer	1970
Belgium	Roma	1-14 ezer	1977-80
Bulgária	Roma (oláh és nem oláh) (különböző csoportok)	200-450 ezer	1960-80

Dánia	Roma	kb. 3 ezer	1970
Németország (NSZK)	„Cigányok” ebből: Roma Sinti	kb. 15 ezer kb. 30 ezer	1970-80
(NDK)	Roma vendégm. Roma és Sinti	kb. 30 ezer kb. 3 ezer	
Nagy Britanni – Anglia, Wales – Skócia	Travellers Gipsies Roma	20-45 ezer min. 15 ezer kb. 1,5 ezer	1970-80 1967 1971
Írország	Tinker, Roma	kb. 10 ezer	1970
Finnország	Romanit Zigenarda	kb. 10 ezer	1970
Franciaország	„Tsiganes” ezen belül: Roma Manouches Gitans	80-230 ezer	1960-80
Spanyolország	„Gitanos” Gitanos Béticos Gitanos Catalaves Gitanos Extremenos Cafeletes Hungaros	250-700 ezer	1970-80
Csehszlovákia	Roma („cigani”) Slovak Roma Lovara Rudari	224-300 ezer	1967-70
Magyarország	Romungro Oláh cigányok Beás cigányok	350-500 ezer	1970-80
Szovjetunió	Roma Chalabitka Roma (oros, észt) Lofitke Roma (letti) Vlasi Roma Oláh Ungrika Roma Ursari	175-230 ezer	1970-80

Az áttekintés legalacsonyabb számértékeit összeadva a statisztikai felmérések, illetve a konzervatív becslések alapján megközelítőleg 2 millió (1 988 000), míg a polgárjogi szervezetek felső határértékeit alapul véve 5,6 millió (5 621 000) cigány él Európában.

Mivel a valóságnak megfelelő szám körülbelül a két szélső érték számtani közepe, az Európában élő cigányok száma 4 millióra tehető. Beszámítva a világ ázsiai (Indián kívül), amerikai és egyéb cigány csoportjait, a világ cigány népességének összértéke feltehetően 7-8 millió.

Az áttekintés szerint a cigányok legnagyobb számban a kelet-európai országokban élnek, mindenekelőtt Romániában, Bulgáriában és Magyarországon, míg nyugaton Spanyolországban mutathatók ki a legmagasabb értékek.

Ladányi Klára fordítása

Részletek a szerző „Zigeuner: Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung” c. könyvéből (Ullsteint Verlag, Frankfurt/M., Wien 1983.)

Endródi Szabó Ernő

a kemény blues utolsó tonnái

a kemény blues utolsó tonnái kizuhannak a hangszóróból és a srác a szomszédban újra fölteszi a honky tonk womant és én egyedül és álmatlanul harmincöt évem hónaposszobájában életem mennyei postán érkező számítógépére várok megfajthető fölmentés-üzenetekre várok akárha börtönből jövet vagy börtönbe menet vagy mint a határon átkelés előtt vagy átkelés után mert mindig fölmentésre várok elvárakozom az életemet mert minden első programra jön egy második program minden második programra jön egy harmadik program minden harmadik programra jön egy negyedik program minden negyedik programra jön egy ötödik program és a hatodikban megérkeznek életem megfajthetetlen algoritmusai bennük a szomszéd srác újra fölteszi a honky tonk womant és az a másik férfi a falon túl mely láthatatlanul kettéosztja a szobám veled- és nélküled-életemre a másik férfi a falon túl fölteszi teste lemezét egy régi nőre és lejátsza és hallom fitymája sercegését heréi recsegését miközben életem programjaira misztikus üzenetekre várok hallom fitymája sercegését heréi recsegését elnézem életét miközben várok és rézkeblű angyalokról vizionálok és a régi nő melle bíbortűjét mélyeszi fogsorbarázdámba és újra lejátsza magának a testem kissé unom már ezt a zenét mondom a másik férfinak és félbehagyom a szeretkezést hogy a láthatatlan fal túloldalán megkeressem szemüveged (műanyag keret nélküli holmi csöppet sem törékeny) és közben érzem hogy szobám levegőjét áthatítja a kétszázhuszonhatórás éjből kivillanó tekinteted és látod azt a másik férfit és látod a heréimet morzsoló kezét már megint végéhez közeleg az év mondanám de eltűnik a szempár csak az ívelt szemöldökök fekete vonala még egy percig a levegőben majd elolvad lassan és én hiába keresem szemüveged meglehet el sem kértem abszolút tehetségtelen szemüveggyűjtő vagyok így azután látok amit látok már megint végéhez közeleg az év mondom a másik férfinak jövőre ismét betáplálják sorsom esedékes részleteit a központi emésztőbe és én újabb háromszázhatvanöt napon át várhatok életem egyre késő nagy számítógépére s meglehet mire megérkezik háromezeréves-öreg ránc-arcú tarfejű magánylakó leszek foltok sárgulnak majd bőrömön és foszló gatyámon igen az leszek áporodott-vén fasz aki nap mint nap követ reggelizik és a bűdös francba kívánja élete megfajthetetlen programjait és az élete megfajthetetlen programjait bogozó csodagépet nagyapám mindig arról beszélt mondom most a levegőnek annak a pontnak ahol fölillant s eltűnt a tekinteted hogy a szellemi megtisztulás előfeltétele a megnyugvás és én még mindig nem találok szemüveged és azt mondom a megnyugvást föl lehet koncolni tudatosan vagy akaratlanul és nagyapám rám néz a cinkerből és legyint „nem érted” és hát hogyan hogyan is érthetném elvégre nekem sohasem volt feketelistán

a nevem és nem volt sebesülésem és hadikeresztet a szabadulás
 előfeltétele mondja szabó bálint szűjas kunbarna parasztember
 nyugdíjas halott a szellemi előfeltétele a megtisztulás ha nem is evangéliumi
 értelemben de mindenképp megtartva az odáig-út bensőséges
 akár misztikus voltát sosem tudtam hogy ilyen bibliás ember
 mondom a nőnek aki most megfordítja testem lemezét hátulról
 játssza le míg én szemüvedet keresem és persze sehol sem
 lelem a megtisztulás megerősítható apáca mondom
 rejtező szemüvednek és hát miért miért is kölcsönözte
 a generalisszimusz képletes értelemben szólva a farkát az
 ismeretlen katonának még mindig a szemüvedet keresem mondom
 a másik férfinak a szoba láthatatlan fallal kettéosztott
 szürkületében és félbehagyom a szeretkezést és lesétálok
 a lépcsőn és belekötök a szemeteskukába mert a képviselőm
 most sem vár a ház előtt nem vár senki aki rejtjel-fejténi
 életem csak ez a nyamvadt szemeteskuka kitéve ebek szagos
 véleményének és célt tévesztett köpéseknek átsétálok a
 túloldalra és rideg karácsonyverseket fogalmazok a napi
 örökkévalóságról talpalok a lehántott járdán és a városban
 minden de minden olyan átkozottul új és régtől ismerős és én rohadtul
 unom az átkozottul új és régtől ismerős banánt
 és kiürült aggyal bámézkodom a főfájós estben az ügyeletes
 nyomozók észre sem veszik meztelenségem pedig ők mindent
 de mindent tudnak még azt is hogy jövőre mennyibe kerül
 majd a még rohadtabbul unható banán szép nagy okos detektívek
 ezek bár külsőre egészen egyszerűek nincs például pipájuk
 és nincs kockássörlősapkájuk se és a bajszuk is szakasztott
 olyan mint teszem azt a sarki fűszeresé olyanok mint bárki
 más csak kissé sokkal gondterheltebbek hát igen nem minden-
 napi dolog egyszerű bajszos nyomozóként sétálni a gond-
 terhelt utcán vajon mihez kezdenének ha megpróbálnék mondjuk
 ezüst biciklivé válni égbolton karikázni vagy nyilvánosan idomítanék
 egy homokos kakadut vagy bemutatnék nekik egy
 félrészeg marabut de kerülöm a föltűnést szerény bámézkodóvá
 lényegülök a gyerekkorból ismerős hídon és szemüvedet keresem
 a várost átszelő folyó hullámaiban várom hogy feltűnjék
 s tovaússzék valamilyen ismeretlen matematikus zenész mérnök pap
 vagy ki tudja milyen férj-sziget felé állok a marasztaló
 vaskorláttra dőlve és várok míg a szomszéd szobában a pattanásos
 kamasz újra és újra lejátszza a honky tonk womant és a másik
 férfi duzzadó csiklőba harap és a régi nő gramofonteste fogai
 zenéjével teli beszívja szorítja beszívja kilöki s a pórusokból
 fölcsap izzadságszag párás földbűz és az érted-vágy forró
 késpengét nyalogat miközben csak várok és várok és tűvéteszem
 a szobát a régi nő testét s a régi várost és szemüvedet keresem
 a rideg kék karácsonyestben a fal túloldalán egy láthatatlan
 falon túl életem túloldalán ahol a hatodikra várok mert
 minden hatodikra jön egy ötödik program és
 minden ötödikre jön egy negyedik program és
 minden negyedikre jön egy harmadik program és
 minden harmadikra jön egy második program és
 minden második után megérkezik az első magányosan és
 álmatlanul harmincöt évem hónaposszobájába lép ahol a régi nő
 ismét fölteszi testem lemezét és a szomszédban a srác újra és
 újra lejátszza a honky tonk womant és a kemény blues tonnái
 kizuhannak a hangszóróból

Gabriel García Márquez

Csak azért jöttem, hogy telefonáljak

Egy esős tavaszi délutánon, útban Barcelona felé, egyedül, egy bérelt autón, María de la Luz Cervantesnek a monegrosi pusztaságban lerobbant a kocsija. Huszonhét éves, mexikói nő volt, csinos és komoly; néhány évvel azelőtt varieté színésznőként meglehetősen hírnévre tett szert. Egy bűvész felesége volt: aznap is hazafelé tartott, a férjéhez, azután, hogy Zaragozában meglátogatta néhány rokonát. Egy órán át integetett kétségbeesetten az autóknak és kamionoknak, melyek süketen száguldtak el mellette a záporban, míg végül egy ütött-kopott autóbusz vezetője megszánta. De rögtön megmondta neki, hogy nem megy messzire.

– Nem számít – mondta María. – Csak annyi kell, hogy eljussak egy telefonig

Igy is volt, és csak azért kellett a telefon, hogy megmondja a férjének: este hét előtt nem ér haza. Olyan volt, mint egy ázott veréb, a diáklányos kabátjában meg az áprilisban még szokatlan strandpapucsában, és úgy feldúlta az elszenvedett baleset, hogy a slusszkulcsot benne felejtette a kocsiban. Egy katonás külsejű, de szívélyes asszony, aki a sofőr mellett ült, adott neki egy törölközőt meg egy pokrócot, és arrébb húzódott, hogy María elférjen mellette. María, miután félig-meddig megtörölközött, leült, beburkolózott a pokrócba, és megpróbált rágyújtani, de a gyufa nedves volt. Az asszony tüzet adott neki, és kért egy cigarettát abból a pár százból, ami nem ázott át. Miközben cigarettáztak, Mariából ellenállhatatlanul kitört az átélte izgalom, és hangja túlharsogta az eső kopogását meg a zötyögő autóbusz zaját. Az asszony a szája elé tette a mutatóujját.

– Alszanak – suttogetta.

María hátranézett, és látta, hogy az autóbusz tele van nőekkel, különböző korú és rendű és rendű nőekkel; ugyanolyan pokrócba burkolózva, mint amelyet ő kapott, mindnyájan aludtak. A békésen alvó nők láttán María is elálmosodott: egy kicsit fészkelődött az ülésen, aztán átadta magát az eső zajának. Mikor felébredt, éjjel volt már, és nem esett az eső: helyette jéghideg levegő zúdult alá a tiszta égből. Fogalma sem volt róla, hogy mennyit aludt, és arról sem, hogy hol a csodában járnak. Az asszony, aki mellette ült, éberén figyelte őt.

– Hol vagyunk? – kérdezte María.

– Megérkeztünk – felelte az asszony.

Az autóbusz éppen begurult egy hatalmas, komor épület kövezett udvarára: az épület olyan volt, mint egy nagy fák rengetegében megbúvó régi kolostor. Az utasok, akiket az udvar lámpája alighogy éppen megvilágított, csak ültek mozdulatlanul, míg a katonás külsejű asszony kurta vezényszavakkal, mint valami óvodában, le nem parancsolta őket a buszról. Csupa idős nő volt, és olyan lomhán mozogtak az udvar félhomályában, mint valami álmoképek.

María, aki utolsónak szállt le, apácáknak hitte őket. De csak addig, amíg meg nem pillantotta az egyenruhás nőket, akik az autóbusz ajtajánál álltak, ráhúzták az utasok fejére a pokrócot, hogy meg ne ázzanak, és szó nélkül, csak ritmikus és ellentmondást nem tűrő hátba csapkodásokkal terelgetve őket, libasorba állították az egész csapatot. María elköszönt a szomszédnőjétől, és vissza akarta adni a pokrócot, de az azt mondta neki, hogy húzza csak a fejére, és úgy menjen át az udvaron, aztán adja le a portán.

– Vajon van itt telefon? – kérdezte María.

– Hát persze – mondta az asszony. – Majd odabent megmutatják.

Még egy cigarettát kért Máriától, és ő odaadta neki az egész átázott csomagot. – Útközben megszáradnak – mondta. Az asszony a busz lépcsőjéről búcsút intett neki, és szerette volna odakiabálni, hogy „Sok szerencsét”, de nem volt rá ideje, mert a busz máris elrobogott vele.

María szaladni kezdett az épület bejárata felé. Egy felügyelő erőlyesen hátba csapta, hogy álljon meg, de kénytelen volt rá is ordítani: – Azt mondtam, állj meg! – María kinézett a pokróca alól, és egy fagyos szempárt pillantott meg, valamint egy mutatóujját, mely megfellebbezhetetlenül a sorban álló nők felé irányult. María szót fogadott. Az épület kapualjában kilépett a sorból, és megkérdezte a portárt, hogy hol talál egy telefont. Az egyik felügyelő néhány hátba csapkodással visszaterelte a helyére, és közben kedvesen gügyögve ezt mondta neki:

– Erre, gyönyörűm, erre lesz a telefon, erre.

María a többi nővel együtt végigment egy sötét folyosón, aztán belépett egy közös hálóterembe, ahol a felügyelők összeszedték a pokrócot, és kezdték kijelölni az ágyakat. Egy nő, aki elütött a többitől – María emberibbnek látta, és az volt a benyomása, hogy magasabb rangú a többinél – végigment a sor előtt, és az újonnan érkezettek nevét, mely a mellényükre varrt kartonlapra volt ráírva, egy listával egyeztette. Mikor odaért Mariához, meglepődve látta, hogy nincs rajta a neve.

– Csak azért jöttem, hogy telefonáljak – mondta María.

Gyorsan elmesélte neki, hogy az autója bedöglött az országúton. Férje, aki bűvész, Barcelonában várja, mert még éjjelig három fellépése lesz, és muszáj felhívnia, hogy megmondja neki, ne számítson rá, mert nem ér haza időben. A férjének tíz perc múlva el kell mennie otthonról, és ő attól fél, hogy a késése miatt minden fellépését lemondja.

– Hogy hívnak? – kérdezte a nő.

María megkönnyebült sóhajtással mondta meg a nevét, de a nő nem találta meg, pedig többször végigolvasta a listát. Riadtan fordult oda az egyik felügyelőhöz, de az csak vállat vont, mert nem tudott mit mondani.

– Csak azért jöttem, hogy telefonáljak – mondta María.

– Jól van tündérmé – mondta a főnőkasszony, és olyan túlradó kedvességgel vezette oda az ágyához Máriai, hogy az nem lehetett szívből fakadó –, ha jól viseled magad, akkor telefonálhatsz, akinek csak akarsz. De nem most, hanem holnap!

Ekkor Mária agyában hirtelen kigyúlt a szikra, és megértette, hogy miért mozognak úgy az autóbussz utasai, mintha egy akvárium mélyén lennének. Hát igen, egy jó adag nyugtató van bennük, és ez a sötét épület a vastag kőfalával meg a hideg lépcsőházával egy női elmeegógyintézet. Rémületében kiszaladt a hálóteremből, de mielőtt az épület kapujához ért, egy hatalmas termetű felügyelő, kezeslábasban, mint egy szerelő, elkapta a mancsával, hátracsavarta a karját, és lenyomta a földre. Mária, a rémület-től megdermedve, oldalvást sandított fel rá.

– Az Isten szerelmére – mondta. – Esküszöm a halott anyámrá, csak azért jöttem, hogy telefonáljak.

Csak rá kellett néznie az arcára, és máris tudta, hogy kár a könyörgésért ez előtt a kezeslábasba bújt női izomkolosszus előtt, akit rendkívüli ereje miatt Herculinának hívtak. Ő volt a nehéz esetek specialistája, és jegesmedvekarjával, mely a véletlenül okozott emberölés mesterségére volt kiképezve, már két ápolót fojtott meg. Az első ügyet azzal zárták le, hogy bizonyíthatóan baleset történt. A második már nem volt olyan világos, és Herculina megrovásban részesült, valamint figyelmeztették, hogy legközelebb szigorú vizsgálatot fognak lefolytatni ellene. Azt beszélték, hogy ez a nagynevű családból idetévedt bárány már jó-néhány spanyol elmeegógyintézetben megfordult kétes epizódokkal teli, sötét pályafutása során.

Hogy az első éjjel el tudjon aludni, kénytelenek voltak beadni Máriainak egy injekciót. Hajnal felé, amikor felébredt a nikotinéség, észrevette, hogy keze-lába oda van kötözve az ágy vasrúdjaihoz. Torka szakadtából kiabált, de senki se ment oda hozzá. Reggel, miközben a férje hiába kereste Barcelonában, nem tudott ráakadni a nyomára, Máriaát át kellett hogy vigyék a betegszobába, mert ájultán feküdt az ágyán, a vizeletében úszva.

Amikor magához tért, fogalma sem volt róla, hogy mennyi idő telhetett el. De akkor már a világ a szeretet csendes állóvize volt, és Mária egy hatalmas termetű öregembert pillantott meg az ágya előtt, aki úgy járkált fel és alá, mint egy talponjáró, megnyugtatóan mosolygott rá, és két bravúros trükkel visszaadta az életörömét. A szanatórium igazgatója volt.

Mária, mielőtt megszólalt volna, vagy köszönt volna, kért tőle egy cigarettát. Az orvos meggyújtotta a cigarettát, és úgy nyújtotta át, majd az egész dobozt odaadta neki; még majdnem tele volt. Mariából ellenállhatatlanul kitört a zokogás.

– Sírj csak, sírd ki magad – mondta az orvos, álomba ringató hangon. – Nincs jobb orvosság, mint a könnyek.

Mária szégyenkezés nélkül kisírta magát, ahogyan alkalmi szeretői mellett sosem tudta kisírni magát a szeretkezés utáni ernyedő pillanatokon. Az orvos, miközben hallgatta, ujjával fésülgette a haját, megigazította a párnáját, hogy levegőhöz jusson, s olyan bölcs és olyan szeretetteljes megértéssel mutatta neki az utat kétségeinek labirintusában, amilyenről Mária még csak nem is álmodott soha. Életében először történt meg vele az a csoda, hogy egy férfi így megérti őt, ilyen odaadással hallgatja, és nem azért, hogy

viszonzásul ő lefeküdjön vele. Miután jól kisírta magát, egy hosszú órán át, megkérte az orvost, engedje meg, hogy felhívja a férjét.

Az orvos, rangjának teljes méltóságával, felállt. – Azt még nem, gyönyörűm – mondta, és olyan gyengéden paskolta meg Mária arcát, ahogy még soha senki. – Mindent a maga idejében. – Az ajtóból még egy püspöki áldást hintett felé, aztán eltűnt, örökre.

– Bizzál bennem – mondta Máriainak.

Máriai még aznap délután beírták az elmeegógyintézet betegkönyvébe, egy sima számmal, mely a listán következett, és a száma mellé odaírtak egy hevenyészett megjegyzést arról, hogy ismeretlen helyről került oda, és hogy kiléte bizonytalan. A bejegyzés margójára pedig odakerült az igazgató saját kezűleg írt minősítése: zaklatott.

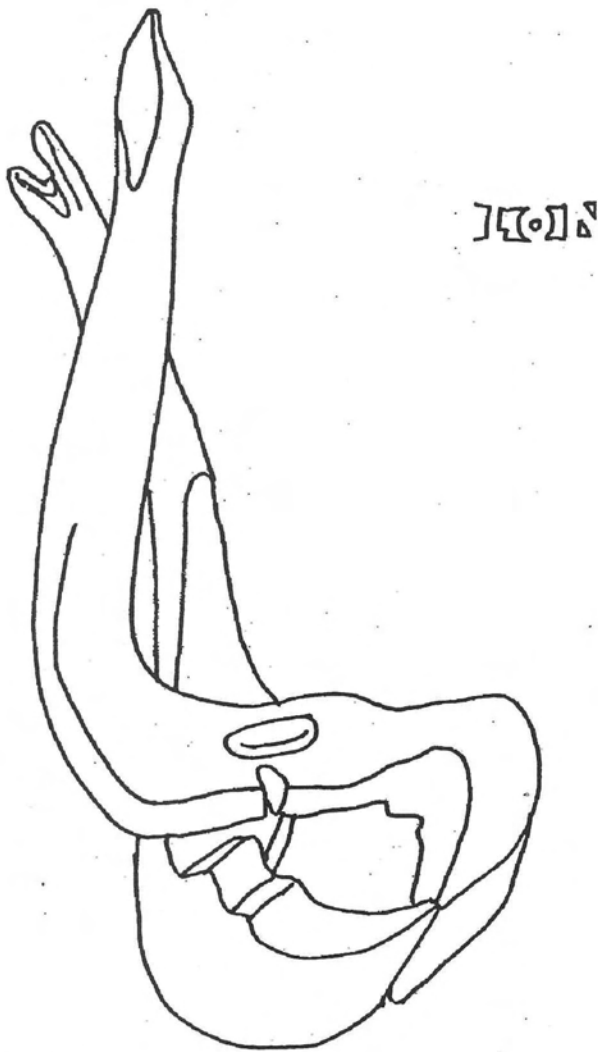
Úgy, ahogy azt Mária gondolta, férje félórás késéssel ment el az Horta-negyedben lévő szerény otthonukból, hogy az aznap esti három kötelezettségének eleget tegyen. Most először fordult elő, majdnem két éve tartó, szabad és harmonikus együttélésük alatt, hogy Mária késett, és a férfi arra gondolt, hogy biztosan a vihar az oka, mely azon a hétvégén az egész vidéket letarolta. Amikor kilépett a lakásból, rátűzött az ajtóra egy cédulát, melyre felírta aznap esti útvonalát.

Az első rendezvényen, melyre csupa kengurúnak öltözött gyerek volt, kihagyta a láthatatlan halak lélegzetelállító mutatványát, mert Mária segítsége nélkül nem tudta megcsinálni. A második fellépése egy kilencvenhárom éves öregasszony lakásán volt: az öregasszony azzal büszkélkedett a tolokocsijában, hogy az elmúlt harminc születésnapján mindig más és más bűvészt lépett fel. A férfit úgy nyomasztotta Mária késése, hogy a legegyszerűbb trükköknél sem tudott koncentrálni. A harmadik fellépése ott volt, ahol minden este: a Ramblas egyik zenés kávéházában, ahol most indiszponáltan adta elő a számaikat egy francia turistacsoportnak, mely nem hitte el, amit látott, mert nem volt hajlandó hinni a mágiában. Minden egyes fellépése után hazatelefonált, és egyre reménytelenebbül várta, hogy Mária felvegye a kagylót. Az utolsó után már végképp megijedt, hogy valami baj történt Máriaival.

Ahogy az utcai fellépések céljára átalakított kis teherautójában hazafelé vezetett, elnézte a Paseo de Gracia pálmásorának tündöklő tavaszi pompáját, és borzongva gondolt rá, hogy milyen lenne a város Mária nélkül. Mikor aztán látta, hogy az ajtón még mindig ott van a cédula, már nem reménykedett tovább. Úgy le volt sújtva, hogy elfelejtett enni adni a macskának.

Most jövök rá, ahogy ezt írom, hogy sose tudtam az igazi nevét, mert Barcelonában csak a művésznevén ismertük: Saturnus, a Mágus. Furcsa ember volt, menthetetlenül fél-szeg és bárdolatlan, Mária viszont annál simulékonyabb és szellemesebb volt. Ő vezette Saturnust kézenfogva az embereknek ebben a titokzatos közösségében, ahol senkinek sem jutott volna eszébe, hogy éjjel után bárkit is felhívjon, és a felesége után érdeklődjön. Saturnus megtette ezt, nem sokkal azután, hogy a városba érkezett, és nem szívesen gondolt vissza rá. Úgyhogy aznap éjjel csak Zaragozába telefonált, és onnan egy álmából felkeltett nagymama azt a választ adta, az ijedtség legkisebb jele nélkül, hogy Mária ebéd után indult el tőlük. Hajnal felé aludt el, de csak egy

1994 III 41

órára. Valami mocsaras álma volt, amelyben Mária rongyokban lógó és véres menyasszonyi ruhában jelent meg előtte, és arra az ijesztő bizonyosságra riadt fel álmából, hogy Mária megint magára hagyta, immár örökre, a hatalmas és sivár világban.

Háromszor ment már el így, három férfi mellől, köztük őmellőle is, az elmúlt öt év során. Őt Mexikóvárosban hagyta el, fél évvel a megismerkedésük után, mikor a szerelemtől tébolyultan majdnem belehaltak a boldogságba az Anzures-lakótelep egyik lakásának személyzeti szobájában. Egy reggel, egy bevallhatatlan kihágásokkal töltött éjszaka után, Mária kerekelt oldott. Mindenét ott hagyta, még az előző házasságából származó jegygyűrűjét is, meg egy levelet, amelyben megírta neki, hogy belepusztul ebbe az eszeveszett, viharos szerelembe. Saturnus arra gondolt, hogy az első férjéhez ment vissza, aki a gimnáziumi osztálytársa volt, és titokban házasodtak össze, mivel még kiskorúak voltak, és akit két szerelem nélküli év után egy másik férfi miatt elhagyott. De nem: a szüleihez ment haza, és Saturnus utána ment, hogy bármi áron is, de beszélhessen vele. Könyörgött neki, feltétel nélkül behódolt, mindent megígért, sokkal többet, mint amit hajlandó lett volna teljesíteni, de Mária hajthatatlan volt. – Vannak rövid szerelmek, és vannak hosszú szerelmek – mondta. És könyörtelenül hozzátette: – Ez rövid volt. – A férfi nem tudott

mit tenni, megadta magát. De egy hajnalon, Mindenszentek napjára virradóra, amikor majdnem egy évi elhagyatottság után hazatért elárvult otthonába, ott találta Mariát a nappaliban: a kanapén végigdőlve aludt, narancsvirág-koszorúval a fején, és a szűz menyasszonyok hosszú túllfátylával.

Mária mindent elmondott, úgy, ahogy volt. Új vőlegénye, egy gyermektelen özvegyember, aki konszolidált körülmények közt élt, és aki hajlandónak látszott arra, hogy templomi esküvőn fogadjon neki örök hűséget, akkor hagyta faképnél, amikor ő már ott állt menyasszonyi ruhában az oltár előtt. A szülei úgy döntöttek, hogy csakazértis megtartják a lakodalmat. Ő is belement a játékba. Jól kitáncolta magát, együtt énekelt a mariachikkal, jól beszívott, aztán, a késői megbánás szörnyű gyötrelmei közt, éjfélkor fogta magát, és eljött Saturnushoz.

Saturnus nem volt otthon, de ő megtalálta a lakáskulcsot a folyosón lévő virágcserepben, a szokásos rejtekhelyén. Ezúttal ő volt az, aki feltétel nélkül megadta magát. – És most meddig? – kérdezte a férfi. Ő pedig Vinicius de Moraes egyik verssorával felelt: „A szerelem, amíg tart, örök.” Két év múlva még mindig örök volt.

Mária mintha megkomolyodott volna. Lemondott arról az álmáról, hogy színésznő lesz, és egészen Saturnusnak szentelte magát, mind a bűvészetben, mind pedig az ágyban. Az előző év végén részt vettek egy Perpignanban rendezett bűvészkongresszuson, és visszafele jövet megálltak Barcelonában. Annyira megtetszett neki, hogy nem is mentek tovább; már nyolc hónapja ott voltak, és Saturnus olyan jól keresett, hogy vettek egy lakást a nagyon katalán Horta-negyedben, nagy volt a lárma, és a háznak nem volt portása, de a lakás olyan nagy volt, hogy öt gyerek is vígan elfért volna benne. Ott volt előttük a boldogság, kéznőjűtánsyira, egészen az előző hét végéig, amikor Mária autót bérelt, és azzal, hogy hétfő este hétre hazajön, elment Zaragozába meglátogatni a rokonait. Csütörtök reggel még semmit sem lehetett tudni róla.

A következő hét hétfőjén az autókölcsönző vállalat biztosítója odatelefonált a lakásba, és Mariát kereste. – Nem tudok semmit – mondta Saturnus. – Zaragozában keressék. – És letette a kagylót. Egy hét múlva egy civil rendőr csöngetett be hozzá azzal a hírellel, hogy megtalálták az autót Cádiz mellett, csontig lekopasztva, kilencszáz kilométerre attól a helytől, ahol Mária hagyta. A nyomozó az iránt érdeklődött, hogy Mária tud-e valamit mondani arról, hogyan tűnt el az autója. Saturnus épp a macskát etette, és csak annyi ideig nézett a rendőrré, amíg minden teketória nélkül megmondta neki, hogy kár az időért, mindkettőjüknek, mert a felesége megszökött otthonról, és ő azt nem tudja, hogy kivel, se azt, hogy hova. Ezt olyan határozottan mondta, hogy a nyomozó elszégyellte magát, és elnézést kért a zavarásért. Az ügyet lezárták.

Az a gyanú, hogy Mária újra el fogja hagyni, húsvét hétfőn fogta el Saturnust Cadaquésben, ahová Rosa Regás hívta meg őket vitorlázni. A Maritim-ban ültünk – abban a koszos és népes presszóban, mely a gauche divine gyülekezőhelye volt a frankóizmus alkonyán –, a vasszékekkel körülvett vasasztalok egyikénél, mely körül hatan is nehezen fértünk el, de hűsan ültük körül. Mikor az aznapi második dobozból kivette az utolsó szál cigarettát, Mária nem tudott rágyújtani, mert elfogyott a gyufája. Egy vé-

kony, de férfiasán szőrös kar és rajta egy római bronz karkötő előre furakodott az asztal fölé hajló vállak közt, és tüzet adott neki. Mária rá se nézett a fiúra, ahogy megköszönte, de Saturnus, a Mágus megnézte magának. Csontos és szőrtelen arcú kamasz volt, sápadt, mint egy halott, és lófarokba kötött éjfékete haja a derekáig ért. A presszó üvegablakai alig bírtak ellenállni a tavaszi tramontana dühödt rohamainak, de őrajta egy nyers pamutból varrt utcai pizsamaféleség volt, és olyan saru, amelyet a szántóvetők hordanak.

Aztán csak ősz végén találkoztak vele, a La Barceloneta egyik rákvendéglőjében, és ugyanaz a pamut gönc volt rajta, de a lófarok helyett ezúttal hosszú copfot viselt. Úgy köszönt oda mindkettőjüknek, mintha régi barátok volnának, de abból, ahogy megcsókolta Mariát, meg ahogy Mária visszacsókolta őt, Saturnusba belehasított a gyanú, hogy az eltelt idő alatt titokban találkoztak. Néhány nap múlva a házi telefonfüzetükben véletlenül rábukkant egy új névre és egy új telefonszámra, amit Mária írt bele, és a féltékenység könyörtelen tisztánlátása nyomban felfedte előtte, hogy kinek a neve és szarna az. A betolakodó társadalmi prontuariója végleg betett neki: huszonnégy éves, gazdag szülők egyetlen gyermeke, divatcégek kirakatrendezője, akiről azt rebesgették, hogy biszexuális, de azt is mondták róla, és ezt már a tények is alátámasztották, hogy férjes asszonyokat szokott vigasztalni, anyagi ellenszolgáltatásért. De Saturnusnak sikerült megőriznie a hidegvérét, egészen addig az éjszakáig, amikor Mária nem ment haza. Akkor elkezdett mindenfelé telefonálgatni utána, minden nap, először két-három óránként, reggel hattól másnap hajnalig, aztán pedig annyiszor, ahányszor csak telefon akadt a keze ügyébe. Sehol nem vették fel a kagylót, de ettől csak még jobban szenvedett.

A negyedik napon egy andalúz nő vette fel a kagylót, de csak a takarítónő volt. – A fiatalúr elment – mondta, de ez olyan bizonytalanul hangzott, hogy Saturnusnak elborult az agya. Nem tudott ellenállni a kísértésnek, és megkérdezte, hogy nincs-e ott véletlenül Mária kisasszony.

– Itt nem lakik semmiféle Mária – mondta a takarítónő.

– A fiatalúr nőtlen.

– Tudom – mondta Saturnus. – Nem lakik ott, de néha odamegy. Nem?

A takarítónőnek felcsattant a hangja.

– De a kurva életbe, ki beszél

Saturnus letette a kagylót. A nő tagadó válaszában újabb megerősítést látta annak, ami már nem is gyanúként, hanem égető bizonyossággként élt benne. Már nem tudott uralkodni magán. A következő napokban felhívta minden barcelonai ismerősét, ábécé sorrendben. Senki se adott neki igazat, de minden egyes telefonálás egyre mélyebb kétségbeesésbe taszította, mert féltékenységi rohamai már híresek voltak a gauche divine megrögzött éjszakai lumpjai közt, és különféle tréfákkal ugratták a telefonban, hogy gyötörjék. Ekkor jött rá, hogy mennyire egyedül van ebben a gyönyörű, holdkóros és bevehetetlen városban, és hogy sohasem lesz boldog benne. Egy hajnalon, miután enni adott a macskának, megkeményítette a szívét, hogy tovább tudjon élni, és úgy döntött, hogy elfelejti Mariát.

Mária két hónap alatt sem tudott hozzászokni a szanatóriumhoz. Épp csak annyit csipegetett az elébe tett bór-

tönkosztból a deszkaasztalhoz odaláncolt evőeszközökkel, hogy éhez ne haljon, és közben mereven nézte Francisco Franco könyvomatós arcképét, mely a sivár középkori ebédlő faláról tekintett le rájuk. Eleinte nem lehetett rávenni, hogy részt vegyen a közös imádságokon, a roraték, laudák, litániák bárgyú ismételtetésében, meg a többi egyházi szertartáson, melyekre majdnem az egész nap ráment. Arra sem volt hajlandó, hogy az udvaron pelotát játsszon a többiekkel, vagy hogy a varróműhelyben művirágokat készítsen, pedig ezt a foglalatosságot a rabok egy csoportja eszelős szorgalommal üzte. De a harmadik héttől kezdve lassan bekapcsolódott a kolostor életébe. Végül is, mondták az orvosok, mindegyik így kezd, és előbb utóbb mindenki beilleszkedik a közösségbe.

A cigaretta hiánya miatt, amit az első napokban egy felügyelő segítségével sikerült megoldania, mivel méregdrágán tudott venni tőle, újra a kínok kínját állta ki, amikor elfogyott az a kevés pénze, ami vele volt. Aztán újságpapírral sodort cigarettákkal vigasztalódott, amiket néhány társnője gyártott a szemétből kihalászott csikkekből, és dohányzási kényszere ugyanolyan leküzdhetetlen lett, mint az, hogy telefonáljon. Azzal a néhány pesetával, amit aztán művirágkészítéssel keresett, sikerült olykor enyhíteni a kínjain egy rövid időre.

De a legkegyetlenebb az éjszakai magány volt. A hálóterem félhomályában, akárcsak ő, sokan mások is feküdtek ébren, de meg se mertek moccanni, mert az éjszakai felügyelő ott fülelt az ajtó előtt, pedig az láncsal és lakattal le volt zárva. Egy éjjel aztán, amikor végképp eltöltötte a kétségbeesés, Mária halkán, de azért az ágyszomszédja számára hallhatóan megkérdezte:

– Hol vagyunk?

És máris jött a válasz, ágyszomszédjának súlyosan csendő, éber hangján:

– A pokol fenekén.

– Azt mondják, ez itt már a mórok földje – mondta egy hang távolabbról, és az egész hálóteremben hallhatóan. – És biztos igaz, mert nyáron, amikor süt a hold, hallani lehet, ahogy a kutyák a tengert ugatják.

A lánc csikorogva végigszaladt a karikák közt, mint amikor leeresztik egy gálya horgonyát, és kinyílt az ajtó. A cerberus, akin kívül mintha nem is lett volna ott más élőlény a hirtelen beállott csendben, járkálni kezdett fel-alá a hálóteremben. Mária összehúzta magát, és csak ő tudta, miért.

Az éjszakai felügyelő már az első héten minden kertetelés nélkül felszólította, hogy aludjon vele az őrszobán. Rideg, üzleti hangon tette meg az ajánlatát: ha Mária lefekszik vele, kap cigarettát, csokoládét, vagy amit kér. – Mindened meglesz – mondta Mariának remegő hangon. – Mint egy királynőnek. – De mivel Mária visszautasította, más módszerrel próbálkozott. Szerelmes levélkét dugdosott a párnája alá, köntösének zsebébe, a legmeglepőbb helyekre. Olyan szívhez szólóan könyörgött a levelekben, hogy még egy kőszikla is megindult volna tőlük. Akkor, amikor az a hálószobai incidens történt, már több mint egy hónapja úgy látszott, hogy beletörődött a vereségébe.

Mikor már biztos volt benne, hogy mindenki alszik a teremben, odament Mária ágyához, és mindenféle gyengéd malacsgát súgott a fülébe, közben az arcát csókolgatta, az iszonyattól megfeszült nyakát, dermedt karját, ernyedten

heverő lábát. Végül, talán mert azt hitte, hogy Mária nem félelmében, hanem engedékenységből hever olyan bénán, még tovább merészkedett. Mire Mária visszakézből úgy pofonvágtá, hogy rázuhant a szomszéd ágyra. A felügyelő dühöngve tápáskodott fel az ágyról, miközben az álmukból felriasztott betegek rémülten sikongattak körülötte.

– A kurva anyádat – kiabálta. – Addig fogsz itt rohadni velem együtt ebben a disznóólban, amíg majd megesz értem a fene.

Június első vasárnapján hirtelen beköszöntött a nyár, és rendkívüli intézkedéseket kellett foganatosítani, mert a hőségétől fulladozó betegek a szentmise alatt kezdték ledobálni magukról a szitaszövet egyenruhájukat. Mária jót mulatott a pucérra vetkőzött nőknél, akik után úgy futkostak a felügyelők a templom hajóiban, mintha szembekeötösdit játszanának. A nagy kavarodásban megpróbálta kikerülni az eltévedt ütések, és hogy, hogy nem, egyszer csak ott találta magát egy üres irodában, melyben a telefon szünet nélkül, esedezve csöngetett. Mária egy pillanatig sem habozott, felvette a kagylót, és egy távoli, mosolygós hangot hallott, amely azzal szórakozott, hogy a pontos időt közlő telefonszolgáltatást utánozta:

– Negyvenöt óra, kilencvenkét perc, százhat másodperc.
– Te buzi – mondta Mária.

Letette a kagylót, és közben jót nevetett magában. Már majdnem kiment, amikor rádöbbsent, hogy itt a soha vissza nem térő alkalom, és ő majdnem elszalasztottá. Akkor feltárcsázta a hat számot, olyan gyorsan és olyan izgottan, hogy nem volt benne biztos, valóban a lakását hívta-e. Szívdobogva várt, majd hallotta, hogy kicseng, azon a móhó és szomorú hangon, ahogy szokott, egyszer, kétszer, háromszor, és végül meghallotta élete párjának hangját az általa elhagyott lakásból.

– Tessék.

Mariának meg kellett várnia, hogy a könnyekből összeállt gombóc szorítása enyhüljön a torkán.

– Nyuszikám, életem – sóhajtott bele a telefonba.

És kitört belőle a zokogás. A vonal másik végén egy kis döbbsent csönd volt, aztán a féltékenységtől felforrósodott hang kiköpte a szavakat.

–Te bűdös kurva!

És letette a kagylót.

Aznap este egy hirtelen kitört dührohamaiban, Mária lekapta az ebédlő faláról a generalisszimusz arcképét, teljes erővel hozzávágta a kertre néző ablak üvegéhez, aztán vérző sebekkel borítva, összeesett. De azért még maradt benne annyi düh, hogy nekiessen az ápolóknak; azok próbálták lefogni, de nem tudták, mindaddig, amíg Mária meg nem pillantotta Herculínát, aki az ajtóban állt, összefonott karokkal, és őt nézte. Akkor megadta magát. De azért mégis elvonszolták a dühöngő örültek részlegébe, ráirányítottak egy gumicsövet, és egy jéghideg vízszugárral harc képtelenné tették, majd mindkét lábába terpentin injekciót adtak. A terpentin olyan gyulladást okozott, hogy lábra se tudott állni, és ahogy ott feküdt tehetetlenül, arra gondolt, hogy nincs a világon olyan, amit meg ne tenne, csak hogy kiszabaduljon ebből a pokolból. Egy hét múlva, amikor visszamehetett a közös hálóterembe, felkelt az ágyából, lábujjhegyen odament az éjszakai felügyelő cellájához, és bekopogott.

Az ár, amit Mária önmagáért megszabott, az volt, hogy az éjszakai felügyelő vigyen el egy üzenetet a férjének. A felügyelő belement, azzal a kikötéssel, hogy a megállapodásuknak teljes titokban kell maradnia. És megfellebbezhetetlen mutatóujját Mariára szegezte.

– Ha bármikor is kitudódik, meghalsz.

Így aztán Saturnus, a Mágus, a következő szombaton elment a női elmeegógyintézetbe kis cirkuszi teherautóján, melyet kellőképpen feldíszített arra az ünnepi alkalomra, hogy Mariát hazaviszi rajta. Az igazgató személyesen fogadta az irodájában, mely olyan tiszta volt, és olyan kínos rend uralkodott benne, mint egy hadihajón, és szeretetlenségesen beszámolt neki a felesége állapotáról. Senki se tudta, hogy Mária honnan került oda, se azt, hogy hogyan és mikor, mivel az első adat, ami az érkezésére utalt, a hivatalos felvételi lapja volt, amit ő maga diktált le, amikor megvizsgálta. Még ugyanazon a napon megpróbáltak nyomozni utána, de hiába. Mindenesetre, az igazgatót az nyugtalanította a legjobban, hogy Saturnus honnan tudta meg a felesége tartózkodási helyét. Saturnus nem árulta el a felügyelőt.

– A biztosító társaságtól tudom, akik az autóval foglalkoznak – mondta.

Az igazgató helyeslően bólintott, – Fogalmam sincs, hogy lehet az, hogy a biztosító társaságok mindent tudnak – mondta. Ránézett a beteglapra, mely aszkétikus íróasztalán hevert előtte, és így összegezte a látottakat:

– Annyi biztos, hogy nagyon rossz állapotban van.

Készségesen megadta az engedélyt, hogy Saturnus a kellő óvintézkedések megtétele után beszélhessen Máriaival, amennyiben megígéri, hogy mindenben követi az ő előírásait. Különösen abban, ahogyan Mariával bánni kell, ha nem akarják, hogy dühöngeni kezdjen, ahogy az utóbbi időben egyre gyakrabban szokott, és egyre veszélyesebb formában.

– Különös – mondta Saturnus. – Mindig is indulatos volt, de uralkodott magán.

Az orvos felöltötte tudományos arckifejezését. – Vannak olyan viselkedésformák, amelyek sok éven át lappanganak, aztán egyszer csak kitörnek a betegen – mondta. – Mindenesetre jó, hogy épp ide került, mert mi az olyan esetek specialistái vagyunk, amelyekhez kemény kéz kell. – Végül megemlítette, hogy Mariának van egy furcsa kényszere: folyton telefonálni akar.

– Kapja el a labdát – mondta.

– Doktor úr, legyen nyugodt – mondta Saturnus felcsillanó szemmel. – Ehhez aztán értek.

A terem, ahol a látogatókat fogadták, a hajdani kolostor fogadószobája volt: afféle átmenet a börtön és a gyóntató helyiség között. Saturnus belépése nem váltott ki olyan kirobbanó örömet, amilyen mindketten várhattak volna. Mária ott állt a terem közepén, egy kis asztal és két szék meg egy üres váza előtt. Látszott rajta, hogy útra készen áll, sirmalmas eperszínű kabátjában és valami rettenetes cipőben, amivel valaki megkönyörült rajta. A terem egyik sarkában, szinte láthatatlanul, ott áll Herculina, összefonott karokkal. Mária meg sem mozdult, amikor meglátta a terembe belépő férjét, és semmiféle felindulás nem ült ki arcára, melyen még ott voltak az üvegszilánkok által okozott hegek. Csak amolyan szokványos módon arcon csókolták egymást.

– Hogy vagy? – kérdezte Saturnus.

– Boldog vagyok, hogy végre eljöttél, nyuszikám – mondta Mária. – Ez maga volt a halál.

Nem volt rá idő, hogy leüljenek, Mária a zokogástól fuldokolva elmesélte, hogy milyen sanyarú élete volt a kolostorban, milyen kegyetlenül bántak vele a felügyelők, milyen pocskék, kutyának való ételeket kapott, milyen végtelenül hosszúak voltak az éjszakák, amikor a rettegéstől le sem hunyta a szemét.

– Már nem tudom, hány napja vagyok itt, vagy hány hónapja, vagy hány éve, csak azt tudom, hogy minden egyes nap rosszabb volt az előző napnál – mondta, és nagyot sóhajtott: – Azt hiszem, már soha nem leszek az, aki voltam.

– Most már ennek az egésznek vége – mondta a férfi, és ujjainak begyével megcirógatta a Mária arcán lévő friss hegeket. – Ezentúl minden szombaton eljövök hozzád. Vagy még többször, ha az igazgató úr megengedi. Meglátod, minden rendbe jön.

Mária rémült szemekkel meredt rá. Saturnus minden büvészi ékesszólását latba vetette. Elmondta neki a nagy hazugságok gyermekes hangján annak a prognózisnak a szelídített változatát, amit az orvostól hallott. – Egy szó, mint száz – tette hozzá –, még néhány nap, és teljesen rendbe jössz. – Mária ráébredt az igazságra.

– Az Istenért, nyuszikám! – mondta döbbenet. – Ne mondd már azt, hogy te is azt hiszed, bolond vagyok!

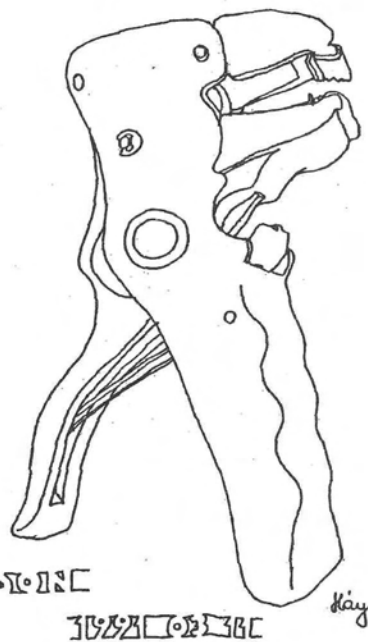
– Ugyan már! – mondta Saturnus, és megpróbált mosolyogni hozzá. – Csak arról van szó, hogy mindenkinek sokkal jobb lesz, ha itt maradsz még egy kicsit. Persze, jobb körülmények között.

– De hát mondtam neked, hogy csak azért jöttem ide, mert telefonálni akartam! – mondta Mária.

Saturnus nem tudta, hogyan reagáljon erre a félelmetes rögeszmére. Ránézett Herculinára. Herculina felhasználta az alkalmat, és rámutatott a karórájára, jelezvén, hogy letelt az idő, be kell fejezni a látogatást. Mária megérezte a jelbeszédet, hátra fordult, és látta, hogy Herculina ugrásra készen áll, hogy a következő pillanatban rávesse magát. Akkor sikoltozni kezdett, mint egy igazi bolond, és belecsipmaszkodott a férje nyakába. Saturnus a lehető leggyöngédebben lefejtette magáról, és átengedte Herculinának, aki hátulról ráugrott. Mielőtt még Mária bármit is tehetett volna, bal kézzel hátracsavarta a karját, a másik karjával pedig, mint egy vasrúddal, körülfogta Mária nyakát, és odakiáltott Saturnusnak, a Mágusnak: – Menjen ki!

Saturnus rémülten szaladt ki a helyiségből.

De azért a következő szombaton, mire már az ijedtséget kiheverte, újra megjelent a szanatóriumban, a macskával együtt, amely ugyanabban az öltözetben volt, mint ő: a nagy Leotard piros-sárga trikójában, cilinderben és egy olyan köpenyben, mely úgy lebegte körül, hogy akár el is repülhetett volna benne. A kis búcsújáró teherautóval behajtott egészen a kolostor kerengőjébe, és ott egy majdnem három órán át tartó, csodálatos műsort adott elő, melyet a kolostor foglyai az erkélyekről élveztek végig, összevissza kurjongatva, és a legrosszabb pillanatokban tapsolva bele. Mind ott voltak, csak Mária nem: nemcsak hogy nem volt hajlandó fogadni a férjét, hanem még az erkélyre se ment ki, hogy lássa. Saturnus ezt halálos sértésnek tekintette.

– Tipikus reakció – vigasztalta az igazgató. – Majd elmúlik.

De nem múlt el soha. Saturnus még jónéhányszor megpróbálkozott vele, hogy Mariát lássa, aztán minden lehetlent elkövetett, hogy Mária hajlandó legyen átvenni egy levelet, de hiába. Négyszer küldte vissza fölbontatlanul és egy árva szó nélkül. Saturnus nem próbálkozott tovább, de a kórház portáján továbbra is leadta számára a cigaretta adagokat, bár azt sem tudta, megkapja-e egyáltalán, aztán a valóság maga alá temette Saturnust.

Többé nem lehetett hallani róla – csak annyit, hogy újra megnősült, és visszatért a hazájába. Mielőtt elment Barcelonából, odaadta az éhségtől félholt macskát egy kis novíciának, akibe belebotlott, a novícia arra is vállalkozott, hogy a cigaretta-utánpótlást rendszeresen eljuttatja Mária-nak. De neki is nyoma veszett. Rosa Regás emlékezett rá, hogy egyszer összefutott vele a Corte Inglésben, úgy tizenkét éve: kopaszra volt nyírva a feje, és valami keleti szekta narancssárga lebernyegét viselte, ráadásul akkora volt a hasa, hogy látszott rajta, mindjárt lebabázik. A novícia elmesélte neki, hogy amikor csak tudta, elvitte a cigarettát Mária-nak, és más dolgokat is beszerzett neki, pedig nem is volt megbeszélve, mígnem egyszer a kórháznak csak a romjait találta: a kórházat, mely azokra az áldatlan időkre emlékeztetett, lebontották. Mária egészen normálisnak hatott, amikor utoljára találkoztak, kissé el volt hívva, és látszott rajta, hogy megszerette a kolostor békés nyugalalmát. Azon a napon a macskát is elvitte neki, mert elfogyott a pénz, amit Saturnus adott az etetésére.

Székács Vera fordítása

Gabriel García Márquez e számunkban és a Cigányfűrő ez évi 3., 4. számában közölt írásai a *Tizenkét vándor novella* című elbeszéléskötetből valók, mely Székács Vera fordításában 1996. végén jelenik meg a Pesti Szalon könyvkiadónál.

Halálbüntetés: emberölés és államellenes bűncselekmények bizonyos eseteiben kiszabható leg súlyosabb büntetés. A büntetés kiszabhatóságához szükséges, hogy az elítélt tizennyolcadik életévét betöltse. Ha a halálbüntetés jogerőre emelkedett, és az elítélt nem részesül

Felszólítás

Ez úton értesítem Önt hogy 1946. szeptember 3-án. . . . , perében a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága által jogerőre emelkedett halálbüntetést a Budapesti Büntetésvégrehajtó Intézetben végrehajtottuk. Felszólítjuk, hogy az ítélet végrehajtásának költségeit haladéktalanul térítse meg a következők szerint:

1. Az ítéletet végrehajtó személyzet munkabére:	80 Ft
2. A halált megállapító szakorvos, valamint a hatósági tanúk díjazása:	50 Ft
3. A halálbüntetés végrehajtásakor alkalmazott 2 folyóméter sodrott lenkötél:	12 Ft
4. az ítélet végrehajtásakor az elítélt fejére húzott len vászon zsák forgalmi értéke:	8 Ft
Összesen:	150 Ft

Figyelmeztetem, hogy ezen értesítésben megállapított összeg befizetésének elmulasztása esetén a kirótt összeget hatóságilag behajtjuk.

Budapest, 1946. dec. 1. Aláírás: sk.
Igazságügyi minisztériumi főosztályvezető
ph.

Megjegyzés:

A közreadott felszólítás rekonstrukciója egy általunk ismert eredeti levélnek, de kegyeleti okokból ennek kópiáját sem tudjuk közölni, csupán az általunk stilizált, de tartalmilag azonos szöveget. (A szerk.)

kegyelemben, az ítéletet végrehajtják. Ez hazánkban zárt helyen, kötél által történik. Kegyelem esetén a halálbüntetés rendkívüli enyhítéssel bármely enyhébb büntetésre változtatható át, egyébként életfogytig v. tíz évtől tizenöt évig tartó börtönre.

Halál, mors: Az élő szervezet betegség, külső erőszak vagy elhasználódás következtében beálló tönkremenetele, az életfolyamat irreversibilis megszűnése. *Generscih* klasszikus meghatározása szerint a halál: „Az agyvelői és gerincvelői idegrendszer végső és teljes bénulása, melynek következtében a légzés és a szívverés minden élettani működése a minimumra száll le, és rövid idő alatt teljesen megszűnik.”

Fiziológias v. természetes a halál az öregedés következtében. A fiziológias halál belső oka elsősorban az asszimilációs és disszimilációs folyamatok arányainak eltolódása az asszimiláció rovására. Még magas életkorban elhaltakon is különböző halált okozó betegségek észlelhetők (pneumonia, érsclerosis, agyvérzés, agylágyulás stb.) Ha a központi idegrendszer tevékenysége – mely az összes életfolyamatot irányítja – megszűnik, bekövetkezik a fiziológiai halál, amelyet ezért *agyhalálnak* nevezhetünk.

A klinikai halál a légzés és szívműködés megszűnése (a szívizom működésének még kimutatható jeleivel, három perces időtartamra). Az idegrendszerben bekövetkezett elváltozások ennyi ideig még reverzibilisek. Gyors beavatkozással: a központi idegrendszer oxigénnel való ellátása, szív-massage, intraarterialis vérátömlesztés, intratrachealis oxigén-lélegeztetés hatására az életműködések újra folyamatba hozhatók. Ha ezek a beavatkozások sikertelenek maradnak, vagy későn érkeznek, a központi idegrendszer irreversibilis visszafordíthatatlan változása áll be elsősorban oxigénhiány révén, és bekövetkezik a biológiai halál.

Erőszakos halál esetén eldöntendő, hogy emberölés, öngyilkosság vagy véletlen szerencsétlenség (baleset) történt-e, ami adott esetben komoly nehézséget okoz (különösen az öngyilkosság bizonyos módjainál).

33

L O N D O N

1995 02 02

17

L O N D O N 1995 01 25

Hay

Tóth Anikó

Észlelés, érzék, valóság

A Tibeti halottaskönyvről

A buddhizmus szerint minden csak képzeletünk játéka, egyetlen valóság van, a tudat eredendően tiszta, üres természete.

Ha elfogadjuk ezt az állítást, és ennek megfelelően szemléljük a világot, érdekes következtetésre juthatunk.

A legtöbb ember úgy gondolja, hogy vannak dolgok, amelyek valóban léteznek, ezek azok, amelyekről érzéki tapasztalataik vannak, s vannak olyanok, amelyek nem, mert ők nem tapasztalták, vagy nem tapasztalhatják meg azokat. Tekintve, hogy a modern tudomány eredményeinek jó része a többség által nem észlelhető, ezen a területen az emberek kénytelenek mások észleleteire hagyatkozni, vagyis hisznek.

Nem nehéz észrevenni a hasonlóságot a vallásossággal, ahol a rendszert néhány látnok és próféta érzéki élményként leírt tapasztalása igazolja. Ők is fenntartják maguknak a jogot, hogy érzékinek nevezett tapasztalataik alapján aztán még további következtetéseket vonjanak le, melyet már ők sem képesek átélni, csak sejtik, hogy átélhető.

A tapasztalható valóságnak és a megtapasztalhatatlannak ezen kettőssége, ugyanakkor a megtapasztalhatatlan egy részének hit alapján a megtapasztalhatóhoz sorolása zavarossá teheti a gondolkodást és az érzékelést is. A zavar bizonytalanságot és szorongást kelthet.

Az emberben felébred a vágy ennek a határzónának a megismerésére, vagyis hogy megtudja, mi az, amiről közvetlen érzéki tapasztalatai lehetnek, s mi az, amiről nem, neki legalábbis nem, s amit ezért, akárhányan tartják is létezőnek, az ő érzékein kívüli világ jelenségei közé kell sorolnia.

A májja, a buddhizmus jelenségvilága éppen ez a határzóna, s amit rejt, az a lényegvilág.

De mi ez a lényegvilág? A buddhizmus szerint az üres Buddha-tudat, melyben bármilyen felbukkanó tartalom csak a jelenségvilág egy újabb arcát mutatja.

A TIBETI HALOTTASKÖNYV

A halál tanítása az, hogy minden, ami addig az életben velünk történt, körülöttünk zajlott, nem más, mint saját lelkünk megnyilvánulása. Ez azt jelenti, hogy életünkben azokat az ingereket kerestük és kaptuk, amelyre szükségünk volt fejlődésünk érdekében. Ebben az értelemben igaz az, hogy minden csak a képzelet játéka, az egyéni lélek megnyilvánulása. Ehhez a felismeréshez a halál, illetve egy, a halált imitáló élményen (beavatáson) keresztül lehet eljutni. A beavatás lényeges momentuma az érzékszervi ingerektől való megfosztottság, mert ezáltal válhat az ész számára is beláthatóvá az, hogy csupán egy eszköz a lélek kezében,

hogy az saját valóságát megismerje és kifejezhesse. A gondolati rendszereket a lélek (képzelőerő) hozza létre saját kategóriáinak megfelelően, a tér-idő és a kauzalitás szabályait betartva. Így jön létre az a látszat (illúzió), hogy a lélek valósága a tér-idő és a kauzalitás valósága.

Kant véleménye, miszerint „...a külső dolgok valósága nem bizonyítható be szorosán”,¹ már jelezte egy nagy szemléleti váltás szükségességét. Valóban egy képletes halál, egy beavatási élmény szükséges ahhoz, hogy a valóság értelmezésében előre jussunk.

A halál pillanatában „a külső dolgok fölismerése befelé fordulnak”.² Ez a *Chikhai-bardo*. Itt érhető el az a felismerés, hogy mindazt, amit átéltünk, magunk kerestük. Ha ez nem következik be, akkor lépünk a *Chönyid-bardo*-ba, „mikoris a karmikus árnyak megjelennek”, kik kezdetben békések, később haragosak.

Ezek a lélek szimbólumokon, víziókon keresztüli megnyilvánulásai, amelyeket az én nem ismer el sajátjaként, hanem emberfeletti erőnek tekint, melyektől függ. Amikor ezek a személyes életében színre léptek, akkor vakon engedelmeskedett nekik. Ez a *valóság átélésének bardoja* nevet is viseli. Ez a valóság, ez a lényegvilág a lélek erőinek valósága, amely az élet során megbújt a cselekedetek, érzések, gondolatok látszatvilága mögött. A lélek ezen, erői azok a belső iniciatívák, amelyek irányították az élt.

Ezután következik a *Sidpa-bardo*, ahol a lélek törekvései megítéltetnek. Aki a békés és haragos istenségeket nem volt képes saját üres tudatában megjelenő tartalmakként felismerni, az most megítéltetik.

A *Sidpa-bardo* szorongással teli világa jelképezi a lélek erőinek fel nem ismeréséből származó tévedések következményei miatti szorongást. Így ír erről a *Bardo thos-grol*:

„Tulajdon hallucinációidtól eltekintve, a valóságban olyasmi, mint Halálisten, Istenség vagy Démon, vagy Ökörfejű Halálistenség, nem léteznek.”

Ez volt az utolsó lehetőség, hogy a lélek kapcsolatot teremtsen saját realitásával, azokkal a vágyakkal, amelyek meg fogják keresni tárgyukat az életben, és amelyeknek kielésére alkalmas élethelyzetek fognak kialakulni az Én körül.

Az újrászületés folyamán az Én átengedi magát a vonzásoknak és taszításoknak, és megtestesül. Élete ismétlése lesz a Chönyid-bardo-beli karmikus színjátéknak, és kénytelen lesz megcselekedni azt, amit mindezidáig nem akart saját magaként felismerni.

A halál – találkozás fel nem ismert valóságunkkal, az irracionális, elfojtott személyiségrésszel. A halálfélelem saját ismeretlen magunktól való félelem, attól az önma-

gunktól, mely eddig nem volt elég erős, hogy felszínre törjön, és tartósan megnyilvánuljon. Az *Én* retteg az elfojtást előidéző, frusztráló hatásokkal való újabb találkozástól, végső soron a fájdalomtól. A beavatási élmény nem más, mint a fájdalom tudatos átélése, és szándékos elviselése saját rejtett lehetőségeink megismerése érdekében.

A halál pillanatában megnyugvást érzünk. Ez abból fakad, hogy az ekkor megnyilvánuló erők még alakatlanok (tisztá fény formájában jelentkeznek), a törekvések még nem állnak össze jellemző reakciómintákba, így ezeket a törekvéseket a halál pillanatában *Én-idegennek*, akár az egyéni lélektől is idegennek éljük át, vagyis nem félhetünk ezen vágyak beteljesülésének esetleges következményeitől. Mintha meghaltunk volna, mintha nem is mi cselekednénk.

Ha ekkor, a Chikhai-bardoban történik a megvilágosodás, akkor a lélek az egyetemes lélekkel egynek ismeri fel magát, elérte a *buddhaságot*.

A halál után három-négy nappal aztán az *Én* rádöbben, hogy halott, hogy az új tapasztalat megsemmisítette. Egyfajta belső átrendeződés indul meg. A békés istenségekkel való találkozás már az *Én* számára kellemes következmények számbavételéhez tartozik, azok a minták vonulnak fel, melyek megjelenését az új tapasztalat elősegítette. A haragos istenségekkel kezdődnek a kellemetlenségek.

Az istenvilág nem megfogalmazható, de elemezhető, és itt még mindig lehetséges a megszabadulás, a lélek újonnan megismert késztetéseinek felelősségteljes vállalása és az, hogy ezeknek a késztetéseknek egy olyan levezetési formát találjunk, amely feltehetően nem jár más késztetések elfojtásával, tehát a haragos istenek számának növekedésével.

Ha az *Én* továbbra is elhatárolja magát a benne kiteljesedni próbáló lélek bizonyos erőitől, akkor a vágy elfojtásának, a lemondásnak kínjait éli át, vagyis közreműködik abban, hogy a Halálisten szétdarabolja, *egészsége* részek összességévé váljon.

Eztán következik az újabb inkarnáció, az új *Én* megszületése.

A megfelelő anyaökl kiválasztásában³ szerepet játszik az, hogy hova helyeztük a tudati principiumot, a Bar do thos-grol szóhasználatával élve, vagyis mindek az érdekében mondtunk le a lélek teljességéről, és fojtottuk el egyes késztetéseinket. Aki tudatát a Buddhának ajánlja, az egy olyan cél érdekében mond le a lélek teljesség-érzetének, a megvilágosodásnak az eléréséről, amellyel mások és a maga fejlődését segítheti elő, tehát jó karmát gyűjt.

Mi a fejlődés, és mi a jó karma?

A fejlődés buddhista értelemben a lélek egyre fokozódó tudatossága, ami az élet egyre nagyobb részére kiterjedő felelősségérzettel jár.

A halál pillanatában történő megvilágosodásra való esély annál nagyobb, minél jobb az illető karmája, minél tudatosabb életet élt, minél inkább beteljesítette magát. Aki Buddhának ajánlja magát, mielőtt inkarnálódik, az nem felejt el a „korábbi életek” tapasztalatait, legalább saját (egy) példáján tanul, és nem kényszerül tévedéseinek örökös ismétlésére.

Aki nem követi el korábbi hibáit, annak egyre jobb lesz a karmája.

Ebből a rövid elemzésből talán kitűnik, hogy a *Tibeti halottaskönyv* korántsem csak az eltávozott érdekeit szolgálja, hanem nagyon is praktikus tanítás, amely már az életben is mindenkinek a hasznára válhat.

Mint kiderült, a halál az előző életbeli *Én* megszűnése. A köztes lét lehetőség arra, hogy *Magát* mint saját lehetőségeinek tengerét felismerje, és egy más identitással szülessen újjá. Aki a köztes létben *Magát* felismeri, az új azonosságának megfelelő anyaökl keres. Olyat keres majd, amelyet új azonossági pontjával harmonikusnak érez. Ha tudatosan vállalt valója (Maga) még mindig feltételezi egyes késztetések tudomásul nem vételét, akkor a vállalt önmagával harmonikusnak tartott környezetben fogja megtalálni azokat a hátráltató körülményeket, amelyekre keresztül kell verekednie magát ahhoz, hogy el nem fogadott valója is megnyilvánulhasson. Karmikus feladatunkat így magunk választjuk.

A TUDATOS HALÁL

A *beavatási élmény* előfeltétele az érzékszervi ingerektől való megfosztottság. Még a belső látásnak is szünetelnie kell.⁴

Ezt a különböző beavatási iskolák más és más módon érik el, de egy közös pont van: a tudati tárgyváltásnak le kell állnia, egy tárgyhoz kell figyelmünket rögzítenünk. A rögzített tárgy különböző lelki tartalmakat hív elő. Figyelmünk újra és újra elkalandozik. Ha a tárgy például félelmetes dolgokat idéz fel, akkor ijedtünkben megmoccanunk, vagy sírni kezdünk. Már is inkarnálódtunk. *Cselekedtünk*.

Az érzések eltorzítják egy tárgy képét. Nem tudatosított, tevékenységre készítő prekonceptciók.

Ha a tárgy által előhívott tartalmakat figyeljük, éljük át, de nem teszünk semmit, akkor érzünk. *Cselekedtünk*.

Ha a gondolatformáinkat figyeljük meg, akkor megismerhetjük azokat a szempontokat, amelyek a gondolkodásunkat egy bizonyos irányba terelik. Gondolatvilágunk szerkezete, „sajátos logikája” a tipikus szerkezetet mutat. Ha a gondolati lépéseket figyeljük meg, ráakadhatunk azokra a szempontokra, amelyek miatt így vagy úgy döntöttünk gondolkodás közben. Ezek a szempontok mind mi vagyunk. Mihelyt felismerjük magunkat mint a szempontok összességét, képessé válhatunk arra, hogy a meglévő szempont mellé állítsunk egy újat, így igazítva ki a tudati tér görbületeit.

Innentől kezdve, ha akarom, akkor már a saját szempontjaimtól sem függök. Azokat saját tudatom tükröződéseként ismerem fel.

Ha a gondolati lépés közben megpróbálok nem lépni, nem gondolni azt, amit szoktam, akkor nem cselekszem. Kioltottam a belső látás életerejét is. Halott vagyok.

A meditáció végállapota az üresség, a determináció megszűnésének érzése.⁵

A koncentráció tárgyához már nem köt minket semmi. Korábbi érzéseink kihunytak, és nem gondolunk semmit se. A lélekre jellemző belső készítés leszakadt a tárgyról, és majd új tárgyat keres. Az eredeti tárgy pedig „kiürült”. Közönyösek vagyunk.

Eldönthetjük, hogy akarjuk-e a tárgyhoz való korábbi viszonyt, és hagyjuk, hogy a vágy a gondolat-érzés-akarás láncán végigfusson, vagy nem. Honnan jön az az új szempont, mely alapján ezt eldöntjük?

A helyzetfelismerés feltétele és alapja a tiszta, prekonceptióktól mentes tudat. Az információtlanság. Egy helyzetet utólag lehet csak megismerni, közvetlenül csak felismerni. A megismerés tehát elemzés, a felismerés pedig a pillanat adta lehetőségek átlátása a képzelet kategóriái szerint.

A megismerés analízis, a felismerés alkotás, egy helyzet létrehozása a belső mintáknak megfelelően. Felismerhetjük magunkat egy helyzetben, s magunk szerepét megértve elengedhetjük fantáziánkat, és újabb szerepeket képzelhetünk el.

Az ember gondolkodás közben kérdéseket vet fel, és evvel alakítja a gondolatban való továbbhaladás útját. Ez az értekezés kérdésekről, vagyis absztrakt gondolati lépésekről szól, amelyeken keresztül mindenki saját maga juthat el egy észlelt tárgytól, egy átélt helyzettől a tárgy, a helyzet képzetéig, s a kettő különválasztásának pillanatában a tárgy egy egészen új képéig, a tárgy felismeréséig, amely saját lelkének csak egy újabb megnyilvánulása lesz.

A tér-időbe zárttság, az örökkévalóság és a mozdulatlan idő élménye a tudat működését, különböző funkciók állapotait jellemző élmények.

Ha az örökkévalóságot éljük át, akkor minden jelen van egy időben, de ez a minden az összes lehetséges és egymástól elkülönülő létezőt jelenti, ezért gondoljuk, hogy ez az örökkévalóság, hisz az állapotok elkülönültsége még feltételezi a tér-idő fogalmát, de végtelemitésük és egyidőben létezésük tagadja is azt. A tér-időbe zárttság és az örökkévalóság paradoxona azt jelenti, hogy az örökkévalóság átélése feltételezi a tér-időt. Úgy viszonyulnak egymáshoz, mint állítás a tagadáshoz.

Hétköznapi tapasztalatból tudjuk, hogy az idő végtelességének és a távolság leküzdhetőségének élményét csak intenzív érzések adhatják meg, de azok megadják. Mély képzelődésbe merülve sokan maguk elé tudják képzelni szeretteiket úgy, mintha valóban ott lennének velük. Íme, megszűnt a térbe és az időbe zárttság élménye.

Az idő- és térbeliség az elemző gondolkodás, az örökkévalóság pedig a képzelődés sajátja. Egyik élmény sem valóságosabb a másiknál. A tér-idő-beliség élménye onnan fakad, hogy a tudati képaramlás megszakad, ha új szempont merül fel. Az új szempont átrendezi a gondolat- és érzelmvilágot, szokatlan, új viselkedési minták kialakulásához vezet. Az egyén információkat gyűjt, elemmez, és lépéseket tervez el.

Az örökkévalóság élményét pedig akkor éljük át, ha a képek szabadon áramlanak a tudatban, a figyelem

nem tapad egyikhez sem, hanem az asszociációk egyénre jellemző logikája szerint halad tovább. Tehát a képzeletbeli tevékenység térnek és időnek élményén kívül zajlik.

Ez azonos a karmikus illúzióval. „A karmikus illúzió merőben irracionális természetű világkép, illetőleg meggyőződés, amely soha, sehol nem felel meg az ész követelményeinek, és nem következik abból, hanem kizárólag a gátlás nélküli képzelőerőnek köszönheti létét. Álom vagy „fantázia” ez, amelyről a legjobb akarattal sem állapítható meg, hogy lényegében miben különbözik egy örült agyrémeitől.” (Jung, 1991.)

Különbözik a mozdulatlan idő élményétől, attól az állapottól, ahol az akarás megjelenik, és tiszta fény formájában elenyészik, ahogy a Tibeti halottaskönyv a Chikhai-bardoról, a halál pillanatának bardojáról írja.

Ha a filozófia összhangba akar kerülni a pszichológia eredményeivel és a pszichoterápiás gyakorlattal mint modern „beavatási módszerrel”, valamint a vallási tapasztalatokkal, akkor nem ragaszkodhat tovább az értelem vizsgálómódszereinek kizárólagosságához, és el kell fogadnia, hogy a képzelet és az ész csak együtt válhatnak képessé abszolút igazságok kimondására, ha ez lehetséges egyáltalán. Mihelyt egyenrangúvá tesszük a képzeletet és az értelmet, abban a pillanatban el kell fogadnunk azt is, hogy nem létezik külön külső és külön belső világ. Be kell érünk a külső világ létezésének relativitásával.

A külső tárgyak megismerhetőségét vizsgálja Kant, míg a buddhizmus a tudati tartalmat, amelyet teljes egészében a képzelet termékének tekint.

Nem vizsgálendő a buddhizmus szerint az a kérdés, hogy külön külső és belső világ létezik-e, az objektív világ és a szubjektív leképezése elkülönítendő-e.

Azzal a kérdéssel, hogy megismerhető-e a külvilág a maga objektív valóságában, Kant megteremti a külvilág és a belső környezet fogalmát, a tudati tartalom érzékelhetőre és nem érzékelhetőre, megismerhetőre és nem megismerhetőre való felosztását. Arra jut, hogy a magábanvaló dolog létezése nem bizonyítható.

Az ész eszközeivel valóban nem. Az elemző ész tette fel a kérdést, és kérdésfeltevés közben nem reflektált önmagára, nem önmagát vizsgálta, nem definiálta a mérőeszközt, amivel mért.

A TUDATOS PERCEPCIÓ, MINT GONDOLKODÁSMÓD

A percepcióról szóló értekezést kérdő mondatokban kellene megírni, mert a tudatos vagy a tudatosított percepció lényegét tekintve kérdés, információ-felvétel és információ-keresés. Gondolkodásmód.

Szkeptikus-e ez a gondolkodás?

Igen, mert mindent megkérdőjelez.

Nihilista-e?

Nem, mert semmit sem tagad. Csak állít és kérdez. Minden állítást megkérdőjelez, és minden kérdése állítás, a kérdés maga az új szempont igénylése, életrehívása, állítása. Az új szempont az, aminek a nevében kérdezzünk, ezért lehet minden kérdés igénylés.

Az állítások pedig az új szempontoknak a nyelvi létezés szintjén való megnyilvánulása. Ezért fontosabbak a kérdések, mert bennük a maga élő valójában, működés közben, gondolkodás közben figyelhető meg az, ahonnan az új szempont jön, míg az állítás csak ennek a valamikor működőnek nyelvi leképezése.

Kaotikus-e ez a gondolkodás?

Minden bizonnyal, sőt, a káosz-keltés a lényege, arra kíváncsi, hogy a szempontok végtelenítésével létrejön-e valami, ami több, mint a kérdések lassan felismerhetetlenné és kibogozhatatlanná váló halmaza, az egymástól látszólag – hisz így fogalmaztuk meg őket – független szempontok. Kölcsönhatásba lépnek-e egymással egy belső, személyes törvényszerűség szerint, amely végső soron csak az egyénre jellemző, mely nem is írható le másképp, mint káosz-ként, ahol a tér és idő fogalmának segítségével próbálunk meg rendet teremteni.

A kérdések rendszere valójában a személyiség legbelsőbb rejtett szerkezetének tiszta modellje.

Tehát a személyiség már a gondolkodás szintjén megnyilvánul, ott a legabsztraktabb formában működő törvényként anélkül, hogy tudnánk, ez a törvény az anyagi valóság szintjén milyen rendszerben hat. S éppen ezért, mert ezt nem vizsgáljuk, az erkölcs nem értelmezhető a gondolkodásnak ezen a szintjén, vagy ha úgy tetszik, ennél a formájánál, mert leválasztva a cselekvések világától egy gondolatnak nem lehetnek következményei.

Egy „action gratuit” ezért elítélhető, ha már megtörtént, de történések a cselekvő által nem megítélhető, hiszen a gondolkodásnak nem azon a szintjén születik az ötlet, ahol a szembeállítások, tehát a jó és a rossz létezhet. A személyiség az „action gratuit” során saját pillanatnyi állapotának legegyszerűsebb és legtökéletesebb modellje.

Különböző eredetű érzéki tapasztalatokat leírhatunk ugyanazokkal a szavakkal, ugyanazokkal a fogalmakkal. Kérdés az, hogy a tapasztalat szintjén még egymástól elhatárolt érzeteket nem mi magunk tesszük-e azonosá azáltal, hogy ugyanazzal a névvel jelöljük őket, ugyanazt a gondolatot csatoljuk hozzájuk. Mert ha ez így van, akkor a tér és idő létezésének elvetésével magunk hozzuk létre illúzióink, „öncsalásaink” világát, ahol különböző dolgok hasonlóak vagy egyenesen ugyanazok lehetnek.

Tehát vagy minden pillanatunk egyedi és nem ismétlődő, és ha ezt hisszük, akkor a teret és az időt létezőnek kell tekintenünk, vagy örök ismétlődések között élünk, ahol a tér és idő fogalmának bevezetésével a különbséget mi magunk hozzuk létre. Vagy az ismétlődések csak látszólag egyformák, valójában a fejlődés Ariadné-fonalára vannak felfűzve, s egy olyan örökkön változatlan térben és mozdulatlan időben létezőnk, melynek ismeretével csak ebben a mozdulatlan időben és végtelen térben létező lény rendelkezhet, akinek a számára minden emberi tett csak az ő már megtörtént és befejezett létének valamely eseményét ismétli meg. S ha ez így lenne, akkor elmondhatnánk, hogy semmi olyat nem tehetünk, amit ez a lény, nevezzük Istennek,

ne tett volna már meg előttünk. Vagy azt, hogy semmi sem lehet olyan emberi, hogy ne lenne isteni.

Lehet, hogy az emberi létezés minden pillanata a tudatos teremtés egy újabb lépésévé válhat?

Átjár minket az Isten?

„A Bar-do thos-gro... beavatási folyamat, amelynek célja, az, hogy a lélekben a születés által elveszített istenségét ismét megteremtse” – írja Jung.

Egy végtelen térben és mozdulatlan időben létező lény fogalma nélkül nem értelmezhető a fejlődés. Nemcsak hogy nem értelmezhető, egyszerűen nincs. Akinek a fejlődésről közvetlen tapasztalata vagy belső bizonyossága van, az ismeri Istent. Így a tapasztalatra vágyó hitetlen Tamás, vagy a vakon hívó Ábrahám ugyanoda juthat. Isten és a fejlődés fogalmának csak egy ellensége van: a közöny, az akarás kialakulása. Na de nem éppen ebből születik az új szempont, nem éppen ez a fejlődés maga, a minden emberiben megnyilatkozó és teremtő isteni lélek?

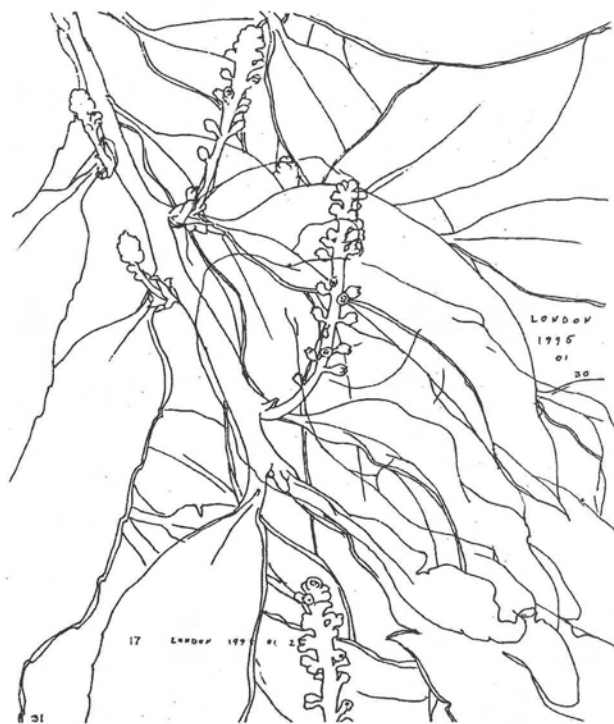
JEGYZETEK:

¹⁻²Tibeti halottaskönyv (1991) (Fordította: Hetényi Ernő)

³„...a felettes-énben nemcsak a szülők személyes tulajdonságai érvényesülnek, hanem mindaz, ami rájuk magukra meghatározó hatással volt: társas környezetük következményei, mértékei és fajukra jellemző hajlamok, hagyományok.” (Sigmund Freud: A pszichoanalízis foglalatja. – Esszék. Gondolat, 1982)

⁴„A halál pillanatának bardoja. Ha az öt érzék – beleértve a belső látás életerejét is – eltűnik, úgy egyidejűleg az alakzatok és minden külső dolgok fölismerése befelé fordulnak.” (Tibeti halottaskönyv, 1991)

⁵„...az Üresség minden determináció negációja, viszont nem magának a létnek a tagadása.” (Sir John Woodroffe, 1991)

Tamás Amaryllis

Megélni, hogy mi történik a világban

– Beszélgetés Breznyik Péterrel –

'76 januárjában mentünk el együtt, a Kassák Lajos Művelődési Házban alapított színházi csoport; két részletben emigrált a társaság. Huszonkilenc éves voltam akkor. Rettenetes viták dúltak a társulaton belül. Állandóan éreztük a fenyegetettséget, ugyanakkor ez egy kaland volt, hogy legyen egy sziget, ahova a cenzúra még nem tette be a lábát, de bármelyik pillanatban beteheti. Csak egy idő után engem ez kezdett untatni, mert úgy vettem észre, hogy „talán azért érdekes, mert tilos”. Másrészt szerettem volna látni és megélni testközelből, hogy mi történik a világban, mit csinálnak más színházak, más filmesek. Az Aczél-féle kultúrpolitika minket eleinte támogatott, aztán „esztétikai és politikai radikalizmusunk” miatt eltanácsoltak az országból. Nem elmenni akartam, csak utazni szerettem volna. 1972-ben, amikor a Nancy Fesztiválról visszajöttünk – melyre mind a három munkánkat (*Testvérballada*, *Mindenki csak ül meg áll*, *Labirintus*) meghívta a fesztivál válogató bizottsága –, itthon nem elismerés fogadott bennünket, hanem gyanakvás. Egyszerűen nem értették pontosan, hogy mit csinálunk. Az ellenzékiesség nem volt könnyen, verbálisan tettenérhető. Mindenesetre még kaptunk egy sanszot a Rózsavölgyi Park Színpadon, még bemutathattuk *A Sárkány zaklatott sikoltása* című alkotást. Ebben szerepelt egy hétfejű sárkány, nagyon dekoratív vörös textilmunka. Mi magunk reklámoztuk az előadást, kis plakátokat, röpcédulákat osztogattunk a Váci utcában – jelmezben. És erre nem volt engedélyünk. A rendőrnek le kellett tartóztatni a Hétfejű Sárkányt.

– Mert vörös volt?

– Pontosan ezt kérdezték: „Miért vörös a sárkány?” ... Ezután, '73-ban már nem utazhattunk Nyugatra, de Keletre még igen, a Wroclavi Fesztiválra – turistaként. A fesztivált követő sajtókonferencián szinte csak a mi produkciónkról volt szó, váratlanul jól sikerültek. Itthon bevonták az útlevelünket, aztán kezdődtek a zaklatások. Halász Péter elveszítette az állását a Rádióban. A *Skanzen gyilkosaiból* az első előadás még lement, a másodiknál a közönséget elküldte a rendőrség. Arra kényszerültünk, hogy privát lakásokban – egy ízben például Konrád György lakásán, a Puskin mozi mögött –, vagy privát galériákban – Bálint Endre Budafoki úton lévő műteremlakásán, Vajda Júliánál a Rottenbiller utcában – szobaszínházat csináljunk.

– Ezekben az előadásokban mindig voltak filmes

betétek, filmszerű megoldások (később a *Squat*-ben is). Önálló filmeket is csináltál. Kik érdeklődtek kísérleti, szellemi műhelyetek iránt?

– Engem mindig sokkal jobban érdekelt a film, az utca-élet, egy kocsmai szituáció, vagy hogy mi történik egy kapualjban, mint a színház. Ebben az időben Jancsó Miklós volt az, aki például meghívta az egész társaságot a *Még kér a nép* forgatására. Ő ugyan hivatalos és hivatásos maradt, mégis ellenzéki, és valahogy egy oldalra velünk, jóban voltunk, munkát adott. Aztán Bódyval is tudtunk egymásról, ő akart velem egy Csáth Géza-filmet forgatni (mint most Jeles András), aztán valahogy nem jött össze. A Balázs Béla Stúdióban is rendszeresen találkoztunk Bódy Gáborral, ahol akkor két filmet készítettem. A *Don Juant* már nem tudtam befejezni, végül Dobos Gábor (aki a fotografálta) úgy vágta össze, ahogy Erdély Miklósnak elmeséltem, amikor kijött New Yorkba. A másik film – *A császár üzenete*, amit Najmányi László rendezett – BBS-vetítéseken volt látható. Most nyolc éve Jeles András „Jó napok” címmel rendezett egy fesztivált Pécsen, éppen itt voltam, és levetítette a filmeket. Ezt követően mindkettőt „felkapták” mint „rekvizitumokat abból a korból”, hogy hogyan lehet másképp filmet csinálni – és elég sokat játszották filmklubokban, egyetemeken, filmiskolákban.

– Várt valaki benneteket Párizsban? Egyáltalán, meg lehetett érteni, miért fogtatok „vándorbotot” nemzetközi szakmai sikerekkel a hátatok mögött?

– Párizsban egy belga riporter kérdezett tőlem valami hasonlót, és azt mondtam, hogy azért jöttem el, mert szeretnék már egyszer egy nőnek egy szál piros rózsát odaadni a színpadon – minden politikai „hátér” nélkül.

A Nancy Fesztivál sikere után jó hírünk volt Párizsban. És kulturális kapcsolataink. Vártak minket a barátok, Ritzaert Ten Kape fenntartotta '73-as meghívását Amszterdamba, várt minket egy lakás és szociális támogatás. Az első darabot Rotterdamban csináltuk meg, az első „kirakatszínházat”. Ebben a végtelen hosszúságú térszerkezetben mindig használtunk húsz-harminc perces vagy még hosszabb filmet, némelyiket mint önálló munkát el is küldtük különféle fesztiválokra.

– Rainer Werner Fassbinderrel akkoriban találkoztatok személyesen, amikor egy előadásotokon le akartak téged löni?

– Fassbinder egyórás dokumentumfilmet forgatott a *Mr Dead and Mrs Free* kölni előadásáról, amelyben nemcsak a mi munkánkat, hanem az egész fesztivált dokumentálta. Óriási tömeg volt, két órával az előadás előtt sorban álltak az emberek, még Susan Sonntag is türelmesen várákozott, hogy bejuthasson. Az *Andy Warhol's Last Love*-ban van egy utcai tánc, nem lehet igazán eldönteni, hogy járókelő vagyok-e vagy provokátor. Sörösüveggel a kezemben, fél arcom „leégve”... A közönség számára monitorokon keresztül tettük láthatóvá a kinti reakciókat, illetve az interakciókat az utcai közönséggel. És egyszer csak kilépett egy férfi a tömegeből, elkapta a nyakkendőmet, a csuklójára csavarta, és egy pisztolyt szegezett a homlokomnak. Folytattam a táncot, hagytam, hogy húzzon, amerre akar. Akik látták, nyilván azt hitték, hogy ez az előadás része. A Squat nőtagjai voltak történetesen szabadok, Buchmüller Éva, Kós Anna (a fiúk épp „jelenetben”). Rávetették magukat erre az alakra, Palotai Klára pedig, aki a kamerát kezelte, nem tette le, hanem közlőről fotografált tovább. Úgyhogy ez megvan videón meg filmen is, New Yorkban. A Sohóban egy galéria a Squat történetével nyitott nemrég (filmek, videók, fotográfiák, díszletek) – én is most néztem meg.

– *Warhol Látta az „Andy Warhol utolsó szerelmé”-t?*

– Warhol tartotta tőlünk a távolságot, nagyon zárkózott és nagyon paranoiás lett, miután rálóttek a liftben. Nem nagyon merészkedett utcára, veszélyesen nyitott alternatív helyekre. Viszont Warhol lapja, az „Interview” magazin, komoly, exkluzív interjút készített később Bálint Eszterrel és Bálint Istvánnal.

– *Párizsban, New Yorkban kik voltak kíváncsiak előadásaitokra?*

– Párizsban összetalálkoztunk a „Magyar Műhely”-lyel..., Kassovitz Péter bizony sokszor eljött (New Yorkban is felkeresett minket, amikor ott forgatott). Pintér György időnként beköltözött hozzánk egy pár napra, és elbeszélgettünk. Ventilálással is volt némi kapcsolat. Emlékszem Garas Dezsőre, Haumann Péterre, Bereményi Gézára, Rózsa Jánosra. Szomjas, Gazdag, Gothár Péter is meglátogattak bennünket.

Aztán '84 után én is majdnem minden évben hazajöttem. Sőt, eljátszottam egy film főszerepét. Ülök otthon Brooklynban, és olvasom a „Filmvilág”-ot, amit anyám küldött. Abban is Kézdi-Kovács Zsolt cikkét arról, hogy mennyire megbánta, hogy a *Romantika* című filmjének főszerepére mégsem engem választott. És egyszer csak megszólal a telefon: „Kézdi-Kovács Zsolt vagyok, írtam neked egy filmet. Töröcsik Mari lesz az anyád, Pap Vera a húgod, Monori Lili a feleséged. Érdekel a dolog?” És eljött New Yorkba, megnézett, és *Rejtőzködő* címmel el is készült a film.

A fiam születése után visszavonultam a filmtől, színháztól, és komputergrafikával foglalkoztam, '89-től egészen tavaly őszig. De úgy látszik, egyhúru

zenész vagyok, mert nem lett belőle foglalkozás. Inkább felhívtam Budapestet, hogy itt mi van, nem bírtam tovább, és azt mondtam, mindegy, hogy hol tart a világ, és hol tart Budapest – énnekem ide kell jönnöm.

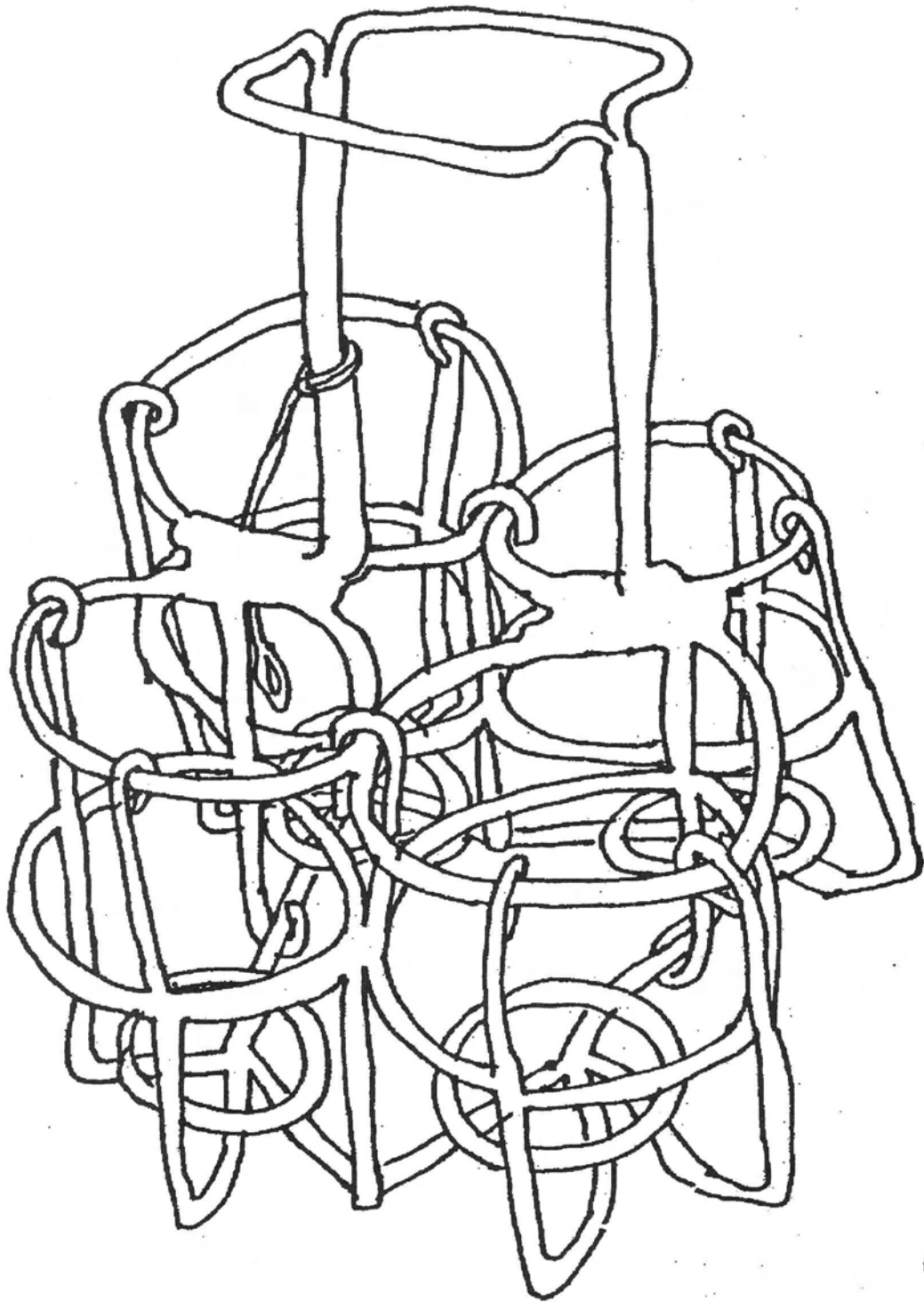
New Yorkban a profitcentrikus élet és gondolkodás halálra ítélte a drámai színházat és a filmet is. Egy város, aminek nincs minőségi filmje, nincs minőségi színháza, nincs szabad vegyértéke... Ez az élet elszegényedését és kiürülését jelenti. Szomorúan látom, mint értelmiségi, reszketek, mint magánember, aki felelős a kisfia iskoláztatásáért. Lehetséges, hogy el kell érni a mélypontra, hogy újra felébredjen az igény valamire. Nem látom a jövőt. Reménykedem. Jeles András ajánlata még áll, ő élet- és művészeti minőséget jelent számomra, bízom benne, hogy a Csáth Géza-filmterve megvalósul. Antal István is számít rám, Várnai Györgyről készít filmet. (Vele már dolgoztam a *Kettévágott* című filmben.) Koródy Ildikóval is beszélgettem, aki Bartók életéről szándékozik forgatni. Bereményi Géza is mondta, keressem meg, ha visszajövök.

Nem „nemzeti színekben és címerekben”, de – mint sokan mások – én is visszajárok. Itt kell lenni, benne kell lenni, hogy kitaláljam, hogyan tudom folytatni azt, ami akkor ért valamit és hatott. Mit tehet egy filmes vagy a színházi ember? Csinálja, ameddig lehet... Kifulladásig.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

l'oy

1995 01 23,5

LONDON

Antal István

Pepsi Go Home!

Nagyszerű dolog, amikor egy szörp-márka ügyintézői támogatják a fiatalok fesztiválját. Újszerű is mifelénk, hiszen a bodzaszüretlők és a szederszedő még soha nem jutottak el odáig, hogy multimedialis ifjúsági dzsemborikat támogassanak. Lám, igaza lett Übü papának, táncra perdül a fináncsóke, ha kedvére való zenét játszanak.

A szigetgettó bejáratánál egy másik szörp-márka, a gyönyörű nevű Cseresznye Coke fiataljai szórták gépkocsiról trikóikat a benyomulókra, mint valaki más valakire a valamit. A humanista elveiről híres In-Kal Security emberi várták már a bejáratnál a tanácstalan csellengőt, akit – hogyha belépett – a szokott, párosával járőröző, egyenruhás rendőrök szívnek kedves látványa fogadott úton és útfélen: végtére is első a biztonság, és egyébként is, mint gyümölcs a fán...

Engem már akkor öröm járt át, idekint is, amikor a közterületi óvóerők máshol T-shirtbe bújtatott, nagymellű kiscsajait minálunk egyenruhába öltöztetett, bajszos fiókfelügyelők hada adaptálta a magyar valóságba, kedvesen, szolgálatkészen terpeszkedve a villamoson, hogy az ember ösztönösen leszállt a Márvány utcánál, hogy *magába* öntsön néhány liter bort. Persze, csupán azért, hogy örüljön az érzésnek: biztonságban van.

Valamelyik este, nyolc évvel a rendszerváltás után, hazafelé rohanok a Moszkva tér aljánál, mentshajóként remélve egy éjszakai járatot, amikor kisminkelve elém toppant a rend két nyalka őre, hogy megkérdezzék régi szokás szerint utam célját. Tán csak nem kergetik, kérdezte a biztos úr, és én mondtam neki, ha úgy lenne, még akkor sem félnék, hiszen azért vannak maguk, hogy – megvédjenek.

Sehol a villamos, és én rádöbentem: az urak azt akarták, hogy érezzem, ott vannak. Semmi sem változott. Bizalmi viszonyunk épp oly meghitt, mint rég.

Ez a meghitt érzés fogott el, és kísért végig, a ma már nevet cserélt Diáksziget minden napjának minden eseményén. Soha ennyi óvszer, ennyi véccéautomata, zuhanyzókabina és megannyi pajkos, víg

60)

65)

kedélyű biztonsági őr. A legvidámabb barakk kádárista eszménye, mintha a legbiztosabban őrzött tranzit imázsába olvadna szépen át.

Pinocchio történetében éreztem magam a Szabadság Szigetén. A szabadság és örök játék táborába terelt hősök inkarnálódását látva, kiből jó esetben, az új szüzsé szerint, ezúttal majd számár helyett bunkofonos menedzserek és ügynökök hada léphet biztos partra, a nyár végi átvedlések legutolsó menete után.

A Szigeten kívül persze, „ott, túl a rácson”, szerencsére ma már képzeletünk rácsein olyan rossz a köz biztonsága, amilyen még a tatárjárás óta talán soha nem volt. A hatalom rendjét odabent – többnyire, ha nem is mindig – elég demonstrálni muszklival és az egyenruhával, hiszen ösztönösen elrejtetik a tömegben a kóbor vad, kit megbélyegeztek színes szalagokkal, kicsapongása szertelenség, s még semmilyen mérce szerint sem bűn. Egyébként sem ő volt az a boldogtalan, aki kitalálta, hogy Woodstockot játszhat egy-egy hétig a Hajógyári szigeten, csak a lehetőséggel élt, amit felkínáltak neki. Később majd, vagy odakint, „a szokott pimaszként”, amikor és ahol éles lesz a

kés, és puha a margarin, meglepődve tapasztalja, hogy a tettek mezején ugyanazok a rendőrök és őrző-védő legények, furcsa módon, csak akkor mutatják már a korábbi határozottságot, ha ő tőle, az ő szán-déktalan provokációjától védenek vagy őriznek meg jó előre valakit. Ha kocsiját feltörik vagy ellop-ják, gyermekeket elrabolnak, maffiózók pénzváltanak a kapualjakban, vagy egymásra lövöldöznek a Belvárosban vagy a Szentendrei úton, ha levajazott pályázatok vagy a szovjet adósságrendezés fehérgalléros intézői kilopják a szemét, és ellopják nemzeti vagyonát, ha megmoztozzák jogtalanul, vagy vért vesznek tőle, szintén jogtalanul, és nem tudja, hogy miért, ha éjszakai kocsmázás közben megtudja egy rendőrtől, hogy tejkvótára történnek az igazoltatások, ha rájön, hogy a Parlament egyik része a történelmi szklerózis, a másik a cinizmus által vezetett követhetetlen dolgokról beszél, ak-kor a szigetgettó túl dimenzionált, hamis biztonsága jó esetben a ködbe vész, rosszabb esetben kide-rül róla, hogy már a hatalom erejét demonstrálta az is. A közös karámba vezetés első gesztusaként, egyelőre cukrot használva csalétekként és nem a korbács kényszerét.

Persze, nem szabad elfelejteni, hogy a Szigetre érkező gyerekek háromezerhatszáz forintos, nevetéses összegért nyaralhattak egy hétig. Olyan kulturális szolgáltatásokat élvezve, és olyan mennyiségben, amelyeket nemcsak ebben az országban, de Európa középső régiójában sehol. Meghallgathatták külön fizetség nélkül Iggy Popot és Slasht, Víg Mihályt és a Csókolom együttest, és általában napjában legalább tíz koncertet. Nemcsak rockot, hanem népzene-t, jazzt és komoly zenét is. Részt vehettek legalább ennyi színházi előadáson, performance-on és etnikai minifesztiválon. Előadásokat hallgathattak Heller Ágnestől, Bereményi Gézá-tól, Vajda György Mihálytól, Grandpierre Attilától vagy Karátson Gábortól, s más rangos előadóktól olyan színvonalon és olyan közvetlen formában, hogy az felért bármelyik szabad vagy intézményes alakzatánál fogva szabad egyetemi kurzussal. Együtt lehetnek minden évben. Átbeszélgetett és átszeretkezett éjszakákon kimunkálhatnak maguknak egy olyan, széles körben érvényes, nemzedék-és magatartásformát, amely – talán – a társadalmi praxis tekintetében is megkülönböztethető generációvá avathatja az egykori diákszigeti fejeket.

Persze, azt sem lehet elfelejteni, hogy a nagy angliai beat-generáció tagjai, az ALL YOU NEED IS LOVE gyermekei rohanták le a Malvin-szigeteket,

hogy csak a közösségi emlékek átpolitizált és fanatizált hullámaival „elmosott”, ideológiai jelentőségű szigetek egyikét említsem. John Lennont is az amerikai „ős” beat-generáció egyik olyan tagja lőtte le, aki nem tudott megbékélni azzal, hogy telik az idő, és ennek következtében, változnak az emberek. Egy olyan idióta, aki az embléma és a személyiség között csak a metaforikus kapcsolat látására volt alkalmas.

A jelenlegi magyarországi populáció elveszett generációja az ötvenes évek első harmadában született társaság. Azok, akiknek a bátyjai még élből rühelltek a komcsikat, és vagy disszidáltak, vagy elmeszelték őket ötvenhatban, vagy átmentek genyába. Akik már beleszülettek a helyzet tudat irányváltásába, a kádári konszolidációba. Három évenként utazhattak, lemezek lehettek, könyveket vettek a Szent Pál Katedrálisnál Londonban, és valamelyest polgárosult a családjuk élete. Ezek az emberek már többségükben úgy játszottak egy-egy utazás előtt a disszidálás gondolatával, mint ahogy a macska játszik dobálózva evés előtt az egérrel: hadd menjen fel az adrenalin, hogy edesebb legyen a kaland, de az egész cirkusz tulajdonképpen már nem érintette a lényegét. Befelé adott egy új látásmódot, és nem kifelé, s játék közben nem vette észre egy egész generáció, hogy az egér és a macska szerepét is ő vele játszatják. Űlt a szépreményű ifjúság a történelem proscéneumpáholyában, biztosítva, hogy nem vesz részt a történelem eseményeiben, de felajzódva az örömtől, hogy közléről láthatja azokat. Az élmények elméletiek lettek. Mindenkinek megvolt Woodstock, de lemezen vagy Cseke László műsorain keresztül, vagy jó esetben, filmen. Megvoltak a filmek, a társadalmi mozgásirányok, sőt, olykor a tüntetések is, meg a legújabb szlogenek, de nem a történelem részeként, hanem abból kiemelve, egy-egy kocsmai beszélgetés anekdotájaként. (Amelyik persze szintén egy történelmi kontextusban hangzott el, csak épp egy, a fel-színes élménnyel lefedett, és így meg nem élt, másikkban.) Kevesen láttak közvetlen kapcsolatot vagy átfedést a kisoroszi hippy-találkozó és Woodstock között.

A Diáksziget-jelenségben, számtalan jó lehetőségen túl, az a gusztustalan, hogy egy olyan generáció ad Woodstock-élményt a nála fiatalabbaknak, amelyeknek az soha nem volt sajátja. A vágy romantikusan dédelgetett, ám meg nem élt tárgya pedig, amikor valósággá válik a gyakorlatlan előhívók számára, kezelhetetlen és körvonalazatlan marad. Szándékuk ellenére így adták meg a pénz és a rend őreinek a retorzió sanszát.

Balogh Attila

NUMERO XLI

A zúgó díszizmúak jajgátására
 kinyíló öled
 függönye eltakar,
 fényvédetten dülök az elektromos mezőre,
 s megölve
 a lepkek sárga seregét
 gyűjtöm langyos hasamon,
 ha hiány ajkamon
 az asszony tiszta nyelve,
 ehelnék is most már egy keveset,
 de a csók ökumenikus,
 s megrezzen ölemen csendesen
 a leányka vizelet,
 te pedig elmész,
 mint ahogyan a kolbász
 legurul
 a könyvespolcraól,
 a fürdőszobában szikkadó blúz,
 a feledékeny cicifészek
 gyűrődhet immár fejem alá,
 nézlek még egy percig,
 már ezer éve,
 s oly messze vagy,
 hogy nem hiányzol,
 - és a megvitézült vitaminherék,
 letaszítva
 sliccek pólyáiról a gombokat,
 tömődnek bátran
 a széklet-idomítású svédasztal
 legális zabálnokaihoz,
 a magasodó hormonzavaros törpék,
 a bugyogó-tulajdonosok,
 az önmegvalósítás
 pályakezdő ágyékával:
 rentábilis popsival csücsülik
 köröttem
 az ingyen csörgő jövőt,
 a Bartóktól folklórig menekülő,ok,
 az okos szájszaguak,

dugdossák nyelvem alá
 a meghámozott, művelt flopit,
 nehogy idejekorán baseválják
 az autentikus lobbis usztítására,
 ezek az éc-zsonglőrök,
 pályázat útján
 megeszik majszolva magomat,
 s arcomra borul a szagodat
 őrző szoknya,
 ondóm csillagzó vitéze
 keresd meg édesanyád,
 csókom történésekor
 úgy ég a szád,
 mint a műanyag,
 hajadból fűcsomót köpök,
 hátamról hámlik a hanyag ölelés,
 púpomig nem ér föl ujjad,
 diskurálnak köröttem vígan
 az autista politikusok,
 a felismerhetetlenségig
 szép vagyok,
 lift-íku nélkül
 gyalog-ésszel
 mész fel az emeletre,
 veled szivárog frizurám,
 fogam,
 létem, mint a vonat,
 megáll,
 és hull belőlem,
 csengve csörögve
 a cicomás csavar,
 nehezen kapok csókot
 és levegőt,
 az ország leple alatt matatom
 hasadon
 fényét a magnak,
 rozoga végbeled táto, g
 holtak fütyijéhez
 sáros ködöt,
 az Isten háta mögött
 ciró, gat szuszogó kompjútert az ember,
 fészekké zsúfol
 amnézia-csókot,
 és installál
 tavaszra tavaszt,
 a magukban néma

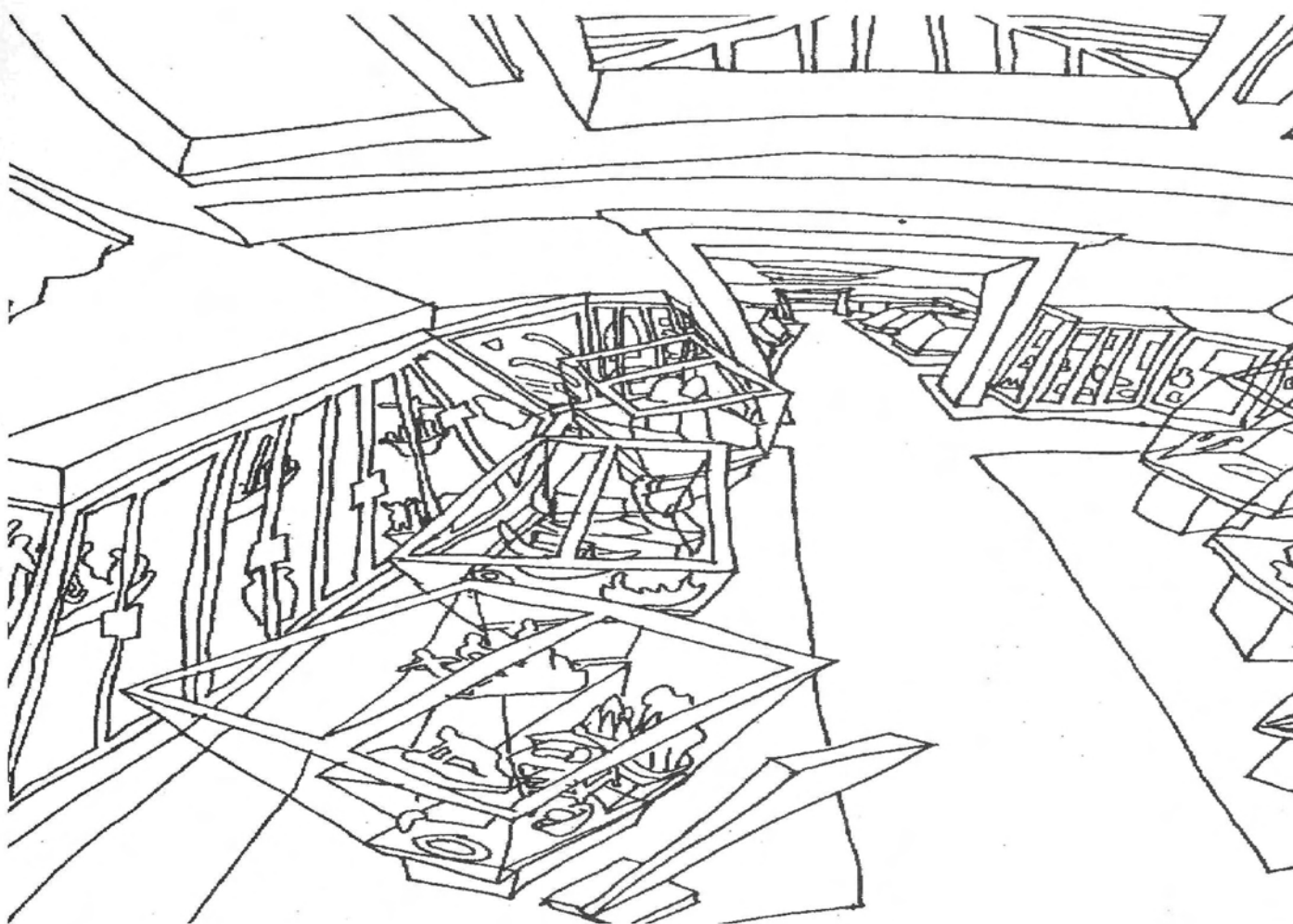
mássalhangzók
 diszlexiás klaviatúrán fürkészik
 az elrejtett programot,
 moccan a monitor
 s véle anyám
 a horizont
 alá süllyed,
 szerethetél volna jobban is,
 én nem néztem meg
 az intézeti nővérke pináját,
 tengődöm pénteki papok imáján,
 Biblia szelíd nyílásán,
 zümmög a hétfői
 színes eső,
 hessegettem a zöld legyet
 a röffenő húsról,
 s a múltkor
 megcsókolt az Isten,
 és vittem
 a templomi gyertyát,
 vénasszonyok látták:
 tüdőmből úgy csorog a tél,
 mint öledből a gyermek,
 hát ennyi a csoda
 s a vacsora
 remegve pihen,
 kedvesem,
 úgy szeretném kontyod sarkát szagolni,
 és csúsztatni ujjamat
 a cici elejéhez,
 sürgősen lentebb érve
 most már hasadon tenyerem,
 kenyerem ez a vers,
 gesztenyék rozsdás levelei
 hullafoltok a havon,
 hogyan is emelhetném
 meglelencült rozoga farom
 a szemek remek csodálatára,
 ölem öledhez
 megölvé érkezett,
 reccsenő furunkulus
 az ülepem,
 hát ki segít,
 melyik asszonyi szándék tárja fel
 végtagok fogságából
 a combok végleg-árnyékult zugát,

hogy rebbenhessék
 füvek nedvétől bevonva
 a pulzáló fióka,
 csicsergő repülőgép a függöny mögött
 mélyül a program
 és üresen pörög,
 szaporodnak a gyerekek,
 lárva-bankok héja szétreped,
 eseten a konzern krajcár,
 tódul a hölgyemény sereg,
 működik végre a lift.

Kóly

Tisztelt Olvasó!

A Cigányfűró megrendelhető postai pénzes utalványon az alábbi címen:

Cigányfűró szerkesztősége
1055 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 72.
II.em.

Előfizetési díj összesen 576,- Ft + postaköltség - példányonként - Budapestre: 34,- Ft, vidékre 44,- Ft.

Hol kapható el a Cigányfűró? Az alábbi helyeken folyamatosan:

Írók Boltja (VI., Andrassy út 45.),
 Balázs Béla Stúdió (V., Bajcsy-Zsilinszky út 36-38.),
 Cirko-Gejzír (VIII. Lőrinc pap tér 3.),
 Pont Könyvesbolt (V. Mérleg u.6.),
 Fiatal Művészek Klubja (VI. Andrassy út 112.),
 Örökmozgó (VII. Erzsébet körút 39.),
 Hunnia Kávézó (VII. Erzsébet körút 26.),
 Kosztolányi Művelődési Ház (IX. Török Pál u. 3.),
 Szindbád Mozi (XIII. Szt. István körút 16.),
 Odeon Kft. (XIII. Hollán Ede u. 7.),
 Tabán Mozi (I. Krisztina körút 87-89.),

Balassa Könyvesbolt (II. Margit utca 1.),
 Művész Mozi (VI. Teréz körút 30.),
 Blue Box (IX. Kinizsi u. 28.),
 Századvég Könyvesbolt (V. Veres Pálné u. 4-6.),
 Liget Galéria (XIV. Ajtósi Dürer sor 5.),
 Graffiti (VIII. József körút 63.),
 Király utcai Könyvesház (VI. Király u. 50.),
 Bartók Könyvesbolt (XI. Bartók B. u. 25),
 MTV Újságpavilon (V. Szabadság tér 17),
 Magyar Rádió Pagoda (VIII. Bródy Sándor u. 5-7.),
 Fórum Könyvárúhá (VII. Rákóczi u. 14.),
 Műcsarnok (XIV. Hősök tere),
 Pedagógus Könyvesbolt (VIII. Múzeum krt. 8.)

VIDÉKEN:

Szokoly Antikvárium (Veszprém, Szabadság tér 13.),
 József Attila Könyvesbolt (Kaposvár, Fő u. 33.),
 Rónai Művelődési Központ (Miskolc, Mindszent-tér 3.),
 Grand Café Művészmozi (Szeged, Deák Ferenc u. 18.),
 a Székesfehérvári Városi Könyvtárban
 és fiókkönyvtáraiban.

A lapot nem a Magyar Posta,
 hanem már megint Anti terjeszti

TARTALOM

A főszerkesztő és a Miniszterelnöki Hivatal
Politikai Államtitkárának levélváltása -----	2
Rüdiger Vossen: A nagy vándorlás
(Ladányi Klára fordítása) -----	3
Endrődi Szabó Ernő verse -----	8
Gabriel García Márquez: Csak azért jöttem, hogy
telefonáljak (Székács Vera fordítása) -----	10
Tóth Anikó: Észlelés, érzék, valóság
(A Tibeti Halottaskönyvről) -----	18
Tamás Amaryllis: Megélni, hogy mi történik a
világban (Beszélgetés Breznyik Péterrel) ---	22
Antal István: Pepsi Go Home! -----	26
Balogh Attila verse -----	28
Balogh Attila: Humorom -----	32

CONTENTS

The Correspondence of the chief editor with the
Under Secretary of State to the Prime
Minister's office -----	2
Rüdiger Vossen: The Big Migration
(Translated by Klára Ladányi) -----	3
Ernő Endrődi Szabó's Poem -----	8
Gabriel García Márquez: The Only Reason Why I
Came is to Make a Phonecall (Translated by
Vera Székács) -----	10
Anikó Tóth: Observation, Sense, Reality
(For the Tibet Death-Book) -----	18
Amaryllis Tamás: To Experienc What is Happening
is the World (Conversation with
Péter Breznyik) -----	22
István Antal: Pepsi Go Home! -----	26
Attila Balogh's Poem -----	28
Attila Balogh: My Own Homour -----	32

Háy Ágnes rajzai

Drawings by Ágnes Háy

A szerkesztőség munkatársai

Balogh Attila főszerkesztő

F. Havas Gábor és Prónai Csaba főszerkesztő-helyettesek

Baranyi Ilona olvasószerkesztő

Ladik Katalin szerkesztő (vers)

Tamás Amaryllis szerkesztő (film, interjú)

Neményi Zsolt szerkesztő (széppróza)

Györgydeák György művészeti szerkesztő

Balahoczkai Mónika szerkesztőségi titkár

Endrődi Szabó Ernő, Antal István, Cormac Franklin állandó munkatársak

Eörsi István és Petri György főmunkatársak

Cigányfűró kisebbség-szellemű művészeti és közérzeti folyóirat

Megjelenik: kéthavonta

Kiadja: a Dunától a Gangeszig Alapítvány

Felelős kiadó: Révész Sándor elnök

A szerkesztőség címe: 1055 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 72. II. em.

Telefon: 111-0034, 131-8342. Fax: 111-7048

A Cigányfűró megjelenését a következők támogatják:

Soros Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 1218-3881

Nyomdai előkészítés:

Nyomás: FRAGMENTUM KFT.

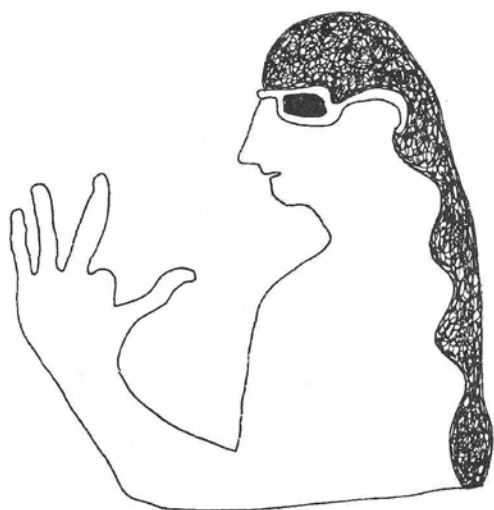
OLDALKÉNT
HÁROM FORINT

KUMOROM

Akkortájt én voltam az egyetlen cigány értelmiségi, akinek autója volt, egy rozoga Trabant-hycomat. A többiek busszal, vonattal környékezték meg a népet felvilágosító körútjaikon. Míg egyszer csak – az azóta nyugati autóra szert tett, és a népet már nemigen felvilágosító – neves kollégánóm élém állt azzal az üzleti ajánlattal, hogy autóm lévén, járjunk együtt klubokba és egyéb cigány ifjúságnak fenntartott művelődési helyekre, hogy ott ő elszavalhassa verseimet, és az érte járó pénzösszeget osztogassunk. Heves karizmája meggyőzött, és útra keltünk. Hosszan magyarázta utazásunk fontosságát, de félbe kellett szakítanom, mert éppen a lottószámokat húzták, ezért fölerősítettem a rádiót, majd büntudatot nem érezvén, a kezébe adtam lottószelvényemet,

hogy nyugodtan vezethessek. Kihúzták az első számot, kollégánóm meglepődve, de hanyag legyintéssel közölte, hogy talált, de ezért még nem fizetnek. A második szám eltalálásakor még mindig csak gúnyos mosollyal tájékoztatott a várható összeg csekélységéről. De amikor a három kihúzott számból már mind a hármat eltaláltam, idegesen ellenőrizni kezdte szelvényem érvényességét, zavartan piszogott a biztonsági övvel, és kibámult az oldalsó ablakon, elfordítva tőlem arcát. Kihúzták a negyedik számot is, kollégánóm hányavetien lottómra nézett, és riadtan fölkapott fejjel, ingerülten, a hihetetlenség hangsúlyával mondta, hogy ez is talált. Okos nő lévén, ismét utunk fontosságáról beszélt abban a reményben, hogy a lottón nyert összeggel jól kiérdemelt fizetségünkhöz lehetne csatolni. Kihúzták az ötödik számot, kollégánóm már félve ugyan, de szemügyre vette a szelvényt, majd megkönnyebbülve rám nézett, és nyugodt hangon mondta:

– No látod, most aztán jól megvert az Isten!

ГОРЧАГА ОУРОУ

73-ly AK:K